

Lessius Hogeschool
Departement logopedie en audiologie
Sanderusstraat 45
2018 Antwerpen

Spontane taalanalyse als alternatief voor een klassieke taaltest?

Onderzoek bij successief tweetalige (Berbers – Nederlands)
kleuters.

Scriptie voorgedragen tot het
bekomen van het diploma van
Bachelor in de logopedie en
audiologie
Afstudeerrichting logopedie
door:

Katiba Tabaouni

Academiejaar: 2008-2009

Promotor: K. Schraeyen,
Lic. Logopedie en Audiologie.

ABSTRACT

In dit kwalitatief onderzoek gingen we de bruikbaarheid van spontane taalanalyses na bij successief tweetalige (Berbers-Nederlands) kinderen met een leeftijdsbereik van 4;0 - 4;09 jaar. Bij elk kind werden er twee taalstalen verkregen: in het Berbers (T1) en in het Nederlands (T2). Deze taalstalen werden geanalyseerd volgens taaldomein. Bij verwerking van de gegevens werd elk kind als 'case study' aanzien. We onderzochten welke informatie we op basis van taalanalyses kunnen verkrijgen betreffende de taaldomeinen. Vervolgens gingen we de (meer)waarde van spontane taalanalyses na. Ten slotte onderzochten we of spontane taalanalyses een alternatief zijn voor of aanvulling zijn naast het gebruik van taaltests bij tweetalige kinderen.

Op basis van de onderzoeksresultaten concludeerden we dat spontane taalanalyses de mogelijkheid bieden om elk taaldomein kwalitatief en kwantitatief te onderzoeken. Het gebruik van taalanalyses vormt een meerwaarde ten aanzien van het gebruik van klassieke taaltests bij tweetalige kinderen.

Daarnaast toonden we aan dat spontane taalanalyses een alternatief zijn voor het gebruik van taaltests bij tweetalige kinderen. We hebben de mogelijkheid om de prestaties van tweetalige kinderen met een gelijkaardige talige situatie met elkaar te vergelijken.

Ten slotte biedt een vergelijking tussen de beheersing van de verschillende talen een basis om te spreken van een normale taalontwikkeling, een taalstoornis of een taalverschil.

Sleutelwoorden: spontane taalanalyses - diagnostisch instrument - kwalitatief onderzoek - successief tweetalige kleuters - Berbers-Nederlands - case studies

INLEIDING

Over vroege tweetaligheid bij kinderen is al veel onderzoek verricht maar zelden of nooit spreekt er uit deze onderzoeken een eenduidige visie. Dit heeft te maken met het feit dat aan tweetaligheid zowel linguïstische, sociologische, culturele, geografische als pedagogische en psychologisch aspecten verbonden zijn (Goorhuis & Schaerlaekens 2000; Schaerlaekens, 2008). Elke discipline legt een andere klemtoon betreffende het fenomeen tweetaligheid. Bovendien bestaan er meerdere vormen van tweetaligheid. Voor een uitvoerige beschrijving van de verschillende types verwijzen we naar Wei (2007).

Ook het definiëren van tweetaligheid is moeilijk doordat tweetaligheid als een 'continuüm' gezien wordt waarbij de beheersing van de talen kan variëren van perfect tweetalig tot passief tweetalig. Beheersing heeft hierbij betrekking op de mate waarin de gebruiker de talen beheerst op vlak van de vier basistaalvaardigheden: begrijpen, spreken, schrijven en lezen. Men dient ook rekening te houden met het feit dat 'perfecte tweetaligheid' waarbij beide talen in gelijke mate beheerst zijn, eerder een uitzondering is. Vaak is het zo dat één taal de bovenhand krijgt, de dominante taal (Crystel, 1997). De omschrijving van tweetaligheid omvat een veronderstelling van de mate van beheersing die vereist is vooraleer men als tweetalig kan beschouwd worden. Hierbij dient de spreker de talen te beheersen op niveau van een moedertaalspreker of iets zwakker (Crystel, 1991).

Er zijn drie contexten te onderscheiden waarin tweetaligheid kan ontstaan (Goorhuis & Schaerlaekens, 2000; Schaerlaekens, 2008; Schraeyen, 2008a).

In de eerste context is tweetaligheid ingebed in het primair milieu van het kind. Dit is bijvoorbeeld het geval bij taalgemengde huwelijken.

Tweetaligheid kan ook ontstaan zijn doordat het hoog aangeschreven is bij de culturele en ontwikkelde elite. Het is dan een signaal dat men van een degelijke opvoeding en onderwijs heeft genoten. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de Berberse bevolkingsgroep in Marokko, een land waar het Arabisch overheerst. Indien de Berberstaligen zich op politiek en educatief vlak willen begeven, zijn zij genoodzaakt het Arabisch te verwerven (Cavendish, 2006).

Tot slot kan tweetaligheid een materiële verplichting zijn, die men eventueel met minder enthousiasme moet invullen. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de eerste generatie gastarbeiders die de taal van het gastland dienden te verwerven om hun job te kunnen uitvoeren. De aandacht gaat hierbij vooral uit naar de gesproken en de zelfredzaamheidsaspecten van de vreemde taal.

De situatie die aanleiding geeft tot tweetaligheid, kan veranderen bij opeenvolgende generaties.

Althans is het zo dat het verwerven van een taal een ingewikkelde multifactorieel proces is dat niet louter verklaard kan worden aan de hand van stimulus-responsmechanismen

(Goorhuis & Schaerlaekens, 2000; Schaerlaekens, 2008). Bij dit taalverwervingsproces spelen volgende factoren een belangrijke rol: de leeftijd, het aangeboren taalverwervingsvermogen en het taalaanbod van de omgeving (Appel & Vermeer, 2000).

Wat de *leeftijd* betreft is er volgens Altarriba en Gianicio (2008) sprake van een 'cruciale' periode. Het taalvermogen moet gedurende deze periode in de vroege levensjaren geactiveerd worden, het moet als het ware getriggerd worden, door een passende (menselijke) taalomgeving (Goorhuis & Schaerlaekens, 2000; Schaerlaekens, 2008). Singleton en Ryan (2004) omschrijven de 'gevoelige' (cruciale) periode als een biologische term die naar een begrensde fase verwijst in de ontwikkeling van een organisme waarin een bepaalde activiteit of competentie verworven moet worden om deze vervolgens te kunnen integreren in het gedrag van dat organisme. Deze periode beperkt zich tot een fase in de ontwikkeling met voorspelbare grenzen. Eenmaal deze grenzen overschreden worden, zal een relevante activiteit of competentie niet optimaal verworven worden. Het begin van de 'gevoelige' periode vormt een twistpunt. Dit is te wijten aan de verschillende uitgangspunten die men neemt bij het definiëren van de 'gevoelige' periode. Sommige auteurs nemen de primaire taalverwerving als uitgangspunt terwijl anderen de linguïstische ontwikkeling als vertrekpunt nemen (Hyltenstam & Abrahamsson, 2003). Volgens Altarriba en Gianicio (2008) begint de 'gevoelige' periode op een leeftijd van twee jaar en eindigt deze periode rond de puberteit. Mensen die na de puberteit een tweede taal verwerven, raken hun 'buitenlands' accent moeilijk kwijt. Hoe sneller men begint met het verwerven van een tweede taal, des te groter is de kans dat men het niveau van een moedertaalspreker bereikt (Appel & Vermeer, 2000).

Ten tweede speelt het *taalverwervingsvermogen* of het algemeen leervermogen eveneens een cruciale rol in het taalverwervingsproces. Dit is volgens de Chomsky-theorie aangeboren (Goorhuis & Schaerlaekens, 2000; Schaerlaekens, 2008). Het taalverwervingsvermogen verwijst naar volgende mentale activiteiten: aandacht, herinnering, symbolisatie, categorisatie, planning, logisch redeneren, probleemoplossend gedrag, creatief denken en fantaseren (Berk, 2006).

Ook het *taalaanbod* van de omgeving of omgevingstaal heeft een invloed op het taalverwervingsproces. Schaerlaekens en Gillis (1987) en Postel (2002) definiëren taalaanbod als alle uitingen die een kind te horen krijgt vanaf zijn geboorte. Dit omhelst zowel de taal die specifiek tot het kind gericht is, als alle conversaties die over het hoofd van het kind heen gevoerd worden. Voor de vroege taalverwerving is vooral het taalaanbod in engere zin van belang, dit is de taal die specifiek tot het kind gericht is. Naarmate het kind ouder wordt, zal ook de brede omgevingstaal van belang zijn voor de taalverwerving, dit is interactie in de omgeving waarbij het kind niet betrokken is. Om te komen tot een succesvolle tweetalige opvoeding dient het taalaanbod te voldoen aan bepaalde voorwaarden. Ten eerste dient er een

voldoende aanbod te zijn in de verschillende talen; om de talen te verwerven dient het kind immers voldoende blootgesteld te worden aan deze talen. De taal moet bovendien gericht zijn tot het kind en dient aan te sluiten bij het talig functioneren van het kind, er is dan sprake van een gestructureerd taalaanbod. Dit geeft het kind de mogelijkheid om het taalsysteem te koppelen aan de conceptuele en referentiële wereld (Schraeyen, 2008a). Indien het taalaanbod niet aan deze criteria voldoet kan dit moeilijkheden veroorzaken bij het verwerven van een tweede taal (T2) (Schiff-Myers, 1992; Sluijmers, 2007).

Het aantal jonge kinderen dat met tweetaligheid wordt geconfronteerd is sterk toegenomen. Dit is te wijten aan de grotere mobiliteit, de toename van taalgemengde huwelijken en aan de toename van migratiestromen (Fase, 1997; De Meyer, 2004). Een kind dat hierbij twee talen onder natuurlijke omstandigheden verwerft voor de leeftijd van drie jaar wordt beschouwd als een moedertaalspreker van die twee talen. Wanneer het kind de tweede taal na de leeftijd van drie jaar verwerft maar voor de leeftijd van tien jaar, dan is er sprake van tweede taalverwerving (Appel & Vermeer, 2000; John, 2004; Julien, 2008). In het eerste geval spreekt men van simultane tweetaligheid en in het tweede geval van sequentiële tweetaligheid.

Baker (2006) en Julien (2008) omschrijven simultane tweetaligheid als een situatie waarin het kind vanaf de geboorte of zeer vroeg in de ontwikkeling geconfronteerd wordt met twee talen. Hierbij is er in het primaire opvoedingsmilieu van het kind een permanent taalaanbod van de verschillende talen. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer de moeder Frans spreekt tegen het kind en de vader in het Nederlands communiceert. Het kind verwerft dan gelijktijdig het Frans en het Nederlands.

Bij simultane verwerving van twee moedertalen zijn er enkele fasen in de taalontwikkeling te onderkennen. In de eerste fase, voor de leeftijd van 1;0 jaar, gaan deze kinderen brabbelen. Tijdens de daaropvolgende fase, tussen de leeftijd van 1;0 en 1;06 jaar, beginnen de kinderen losse woorden of vaste uitdrukkingen te gebruiken en dit afwisselend in beide talen. In de derde fase (1;06 – 2;06 jaar) worden de woorden samengevoegd tot korte zinnen en dit eveneens in beide talen. Hierbij gaan deze kinderen (tijdelijk) woorden van de beide talen in één zin produceren. In de laatste fase (vanaf 2;06 jaar) worden de zinnen grammaticaal complexer en langer. Deze fasen worden op dezelfde leeftijden doorlopen als bij eentalige kinderen (De Houwer, 2006).

Er zijn in de literatuur een aantal methodes terug te vinden om te komen tot een succesvolle simultane verwerving van twee moedertalen. Als basis fungeert de algemene regel dat het kind de twee talen zo vaak en gevarieerd mogelijk aangeboden moet krijgen (Goorhuis & Schaerlaekens, 2000; Baker, 2006; Schaerlaekens; 2008). Dit dient spelenderwijs plaats te vinden tijdens de dagelijkse interactie (Goorhuis-Brouwer, 1997). Om te komen tot een ongecompliceerde tweetalige opvoeding kunnen volgende methodes gebruikt worden: 'één

persoon, één taal' of 'één situatie, één taal'. Voor een uitvoerige beschrijving van de verschillende methodes verwijzen we naar Goorhuis-Brouwer (1997) en Baker (2006).

Een andere vorm van tweetaligheid is sequentiële tweetaligheid of successieve tweetaligheid. Sequentiële tweetaligheid kan gedefinieerd worden als een situatie waarbij het kind eerst de moedertaal (T1) verwerft en vervolgens bekwaam wordt in een tweede taal (T2) (Baker, 2006; Gass & Selinker, 2008). De aanbieder van de tweede taal, na een eentalige periode, moet plaats vinden na de leeftijd van drie jaar en voor de leeftijd van tien jaar (John, 2004; Julien, 2008). Een voorbeeld hiervan is het geval van een Marokkaanse kleuter die thuis enkel het Berbers (T1) geleerd heeft en pas op school (vanaf 3;0 jaar) het Nederlands (T2) zal verwerven. In functie van dit onderzoek komen we hier nog op terug.

Het tweede-taalverwervingsproces is een gefaseerd automatiseringsproces. Dit proces vertrekt vanuit het talig systeem van de moedertaal (Narain & Verhoeven, 1994).

In de eerste fase zal het kind de moedertaal (T1) gebruiken in een T2-omgeving (tweede taal) hoewel niemand de moedertaal van het kind spreekt. De duur van deze fase is sterk afhankelijk van kind tot kind.

De tweede fase wordt gekenmerkt door een non-verbale periode. Door intens contact met de T2-omgeving breidt het kind de receptieve kennis van de tweede taal uit hoewel het deze taal nauwelijks spreekt. Om te communiceren met de T2-omgeving gebruikt het kind een communicatiesysteem dat voornamelijk gebaseerd is op gebaren. Er is dan sprake van een non-verbale communicatie en interactie. Des te jonger het kind, des te langer deze fase kan duren. Vervolgens zal het kind de T2-taal stilaan gebruiken (fase 3). In deze periode produceert het kind veel imitatieve uitingen (éénwoorduitingen) en gememoriseerde vaste uitdrukkingen of formuleachtige uitingen (meerwoorduitingen). Geleidelijk aan verdwijnen de vaste uitdrukkingen en worden er meer volwaardige zinnen geproduceerd. Het kind zal dan zelf zinnen samenstellen hoewel deze nog vaak een vast begin en/of einde hebben. Het kind kan nu T2 gebruiken maar het is nog geen vloeiende T2-spreker (Schraeyen, 2008b). In tegenstelling tot eentalige en simultaan tweetalige kinderen zullen successief tweetalige kinderen in deze fase grotere gehelen analyseren. De derde fase wordt dan ook de formuleanalyse fase genoemd (Wong-Fillmore, 1979).

De taal die gebruikt wordt in de periode tussen de verwerving van T2 en het gebruik van T2 als 'native speaker' wordt tussentaal of interlanguage genoemd. Het is een taal met regels maar ze verschilt nog sterk van de doeltaal T2 (Baker, 2006; Gass & Selinker, 2008; Schraeyen, 2008b). De tussentaal wordt gekenmerkt door twee soorten fouten: ontwikkelingsfouten en transferfouten. Ontwikkelingsfouten zijn typische T2-structuren, die geen invloed vertonen van T1 en ook niet door T1-leerders gebruikt worden. Transferfouten zijn T2-structuren die fouten bevatten als gevolg van de invloed van T1 van het kind (Pfaff in Schraeyen, 2008a).

De laatste fase is de productiefase tijdens deze periode zal het kind T1 als een linguïstisch hulpmiddel gebruiken om T2 te verwerven.

Algemeen is het zo dat het tweede-taalleren voortbouwt op de fundamenteën van de eerste taal (Schiff-Myers, 1992; Baker, 2006; Gass & Selinker, 2008). Dit werd door Cummins uitgewerkt in de interdependentie-hypothese. Deze hypothese houdt in dat wanneer er voldoende motivatie en voldoende expositiemogelijkheden tot de tweede taal aanwezig zijn, de tweede taal beroep zal doen op het niveau van ontwikkeling van de moedertaal (Cummins, 1991; Baker & Hornberger, 2001).

Odlin (2003) spreekt van transfer om de invloed van de eerder verworven taal op de te leren taal te omschrijven. Deze ontstaat op basis van de gelijkenissen en de verschillen tussen de beide talen. Zowel positieve als negatieve transfer kunnen zich voordoen. Positieve transfer houdt in dat de spreker de regels van de moedertaal adequaat zal toepassen in de tweede taal, er is dan sprake van facilitatie. Bij interferentie of negatieve transfer zal het toepassen van regels in de tweede taal inadequaat zijn. Transfer kan op alle linguïstische systemen een invloed uitoefenen: pragmatiek, semantiek, syntaxis, morfologie, fonologie, fonetiek en orthografie (Odlin, 2003; Gass & Selinker, 2008). Volgens andere auteurs kunnen niet alle fouten die de T2-leerders maken verklaard worden op basis van de moedertaal. Bovendien is het zo dat het merendeel van de fouten die T2-verwervers maken, ook door eentalige kinderen gemaakt worden. De transferhypothese is dan niet voldoende om de invloed van de moedertaal op de tweede taal te verklaren (Appel, Kuiken & Vermeer, 2001). Er bestaat geen eensgezindheid betreffende transfer.

Een ander fenomeen is code-switching. Code-switching verwijst naar het gebruik van elementen uit meerdere talen in eenzelfde uiting of in opeenvolgende uitingen binnen dezelfde conversatie (Crystel, 1991; Foster-Cohen, 1999; Crystel, 1997; Genesee, 2007; Schraeyen, 2008b). In de literatuur vindt men een aantal mogelijke verklaringen voor dit fenomeen.

Aan de hand van code-switching kan de spreker 'leemtes', de lexicale gap, in de eigen taal opvullen (Wei, 2007; Schraeyen, 2008b). Een andere mogelijkheid is het feit dat men de beide talen gebruikt om preciezer te zijn wanneer het equivalent in een bepaalde taal ontbreekt of niet nauwkeurig genoeg is (Foster-Cohen, 1999; Genesee, 2007).

Code-switching kan een pragmatische functie hebben. Aan de hand hiervan kan de spreker bijvoorbeeld de aandacht trekken of anderen citeren.

Ten slotte kan code-switching ook een sociale functie hebben. In bepaalde gemeenschappen is dit fenomeen een uiting van de tweeledige identiteit (Schraeyen, 2008b).

Het algemeen principe bij het leren van een tweede taal is dat de spreker dient te vertrekken vanuit de gelijkenissen en de verschillen tussen T1 en T2. Hierbij dient de spreker enkel de verschillen tussen beide talen te verwerven. Dit houdt in dat hoe meer de talen van elkaar verschillen, hoe groter de kans is op een inadequate realisatie. Hierdoor is het mogelijk om op basis van de structurele verschillen te voorspellen in welke mate men moeilijkheden kan

verwachten in T2 (Gass & Selinker, 2008). In functie hiervan staan we even stil bij de structurele verschillen en gelijkenissen tussen het Berbers en het Nederlands, aangezien deze talen in dit onderzoek werden opgenomen.

Wat de *fonologie* betreft stellen we vast dat het Nederlands uit 26 consonanten, 14 vocalen en 10 diftongen bestaat. De consonanten worden in een bepaalde volgorde verworven, afhankelijk van hun positie in een syllabe (Mennen, Levelt & Gerrits, 2007). Binnen de groep van consonanten onderscheidt men zes explosieven ([p], [t], [d], [b], [k], [g]), negen fricatieven ([f], [v], [s], [z], [ʃ], [ʒ], [x], [h], [ɣ]), vier nasale klanken ([m], [n], [ɲ], [ɳ]), drie liquida ([l], [r], [ʀ]), twee affricatieven ([tʃ], [dʒ]) en twee glijders ([j], [w]). Bij de vocalen heeft men acht voorvocalen ([i], [e], [ɪ], [y], [œ], [ɛ], [ø], [ʌ]), één tussenvocaal ([ə]) en ten slotte vijf achtervocalen ([a], [o], [u], [ɑ], [ɔ]) (Elen, 2007).

Op vlak van *morfologie* worden de zelfstandige naamwoorden onderverdeeld volgens geslacht: de vrouwelijke en mannelijke zelfstandige naamwoorden krijgen het lidwoord 'de'. Daarnaast bestaan er ook onzijdige zelfstandige naamwoorden met het lidwoord 'het'. Het lidwoord 'een' is een enkelvoudig onbepaald lidwoord. Het bijvoeglijke naamwoord in het Nederlands wordt gevormd door toevoeging van /-e/.

Wat de persoonlijke voornaamwoorden betreft heeft men drie enkelvoudige vormen en drie meervoudsvormen. Deze categorisatie vindt men ook terug bij de bezittelijke voornaamwoorden. De aanwijzende voornaamwoorden 'deze' en 'dit' hebben als meervoud: 'deze' en 'die'. Het aanwijzend voornaamwoord 'dat' heeft 'die' als meervoudsvorm. 'Die' bij de betreffende voornaamwoorden heeft betrekking op mannelijke en vrouwelijke aspecten. 'Dat' daarentegen verwijst naar onzijdige zelfstandige naamwoorden.

Op vlak van *syntaxis* is de woordvolgorde als volgt: onderwerp gevolgd door het werkwoord en ten slotte het object of voorwerp. De bijzin bestaat uit: een onderwerp vervolgens een object/voorwerp en daarna het werkwoord. Ook de vragende zin heeft een vaste woordvolgorde namelijk: het werkwoord wordt gevolgd door het onderwerp en het object/voorwerp (Campbell, 1995).

De kinderen uit de proefgroep van dit onderzoek bevinden zich in de differentiatiefase (2;06 – 5;0 jaar). Volgens de normale taalontwikkeling heeft een eentalig kind, in de differentiatie fase, zo goed als alle afzonderlijke Nederlandse fonemen verworven. Algemeen kan men stellen dat het kind in deze periode moeilijkere fonemen niet gewoon weglaat maar consequent vervangt door een eenvoudiger foneem ofwel het foneem in een technische incorrecte vorm produceert.

Ook op vlak van *semantiek* is er zowel een kwalitatieve als kwantitatieve groei te merken. Het kind is dan in staat om gebruik te maken van relatieve plaatsbepalingen en dimensionele adjectieven. Typerend voor deze fase is het frequent voorkomen van neologismen.

Wat de *morfologie* betreft zal het zelfstandig naamwoord gedifferentieerd voorkomen. Meervoudsvormen, verkleinwoorden, geslachtsverschillen, bezitsvormen en samenstellingen komen in deze fase voor. Het kind leert op deze leeftijd persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden te gebruiken. In de differentiatiefase gebruikt het kind zowel bepaalde als onbepaalde lidwoorden.

Op vlak van *syntaxis* zien we dat de zinslengte aanzienlijk langer wordt in de differentiatiefase (Van Besien, 1985). De meeste zinnen bestaan hierbij uit minstens een naamwoordelijke en een werkwoordelijke constituent. Dikwijls is er een uitbreiding met een lijdend voorwerp, een meewerkend voorwerp of een bepaling van plaats of tijd. Ten slotte zal het kind in staat zijn om de negatie binnenin de zin te plaatsen (Schaerlaekens & Gillis, 1987; Schaerlaekens, 2008). In de differentiatiefase zal de *pragmatische* ontwikkeling onderhevig zijn aan verandering. Kinderen spreken in deze fase over het heden en het verleden, het hier en het daar. Ze beperken zich niet langer tot het hier en het nu. Er is ook een toenemend metalinguïstisch bewustzijn vast te stellen (Goorhuis & Schaerlaekens, 2000).

Het Berbers is een taal die gekenmerkt wordt door het veelvuldig voorkomen van spiranten. Deze consonanten worden gedefinieerd als het loslaten van spanning in de articulatoren (Haddadou, 2000). In het Berbers onderscheidt men binnen de groep van consonanten zes explosieven ([b], [d], [t], [k], [d̥], [g]), vier affricatieven ([ts], [dz], [tʃ], [dʒ]), twee nasale klanken ([m], [n]), twee semi-vocalen ([j], [w]) en twee liquida ([l], [r]). Bovendien zijn er ook een aantal klanken overgenomen uit het Arabisch namelijk: [q], [ħ], [h], [ç] en [ʃ]. In het Berbers kunnen de consonanten langer of korter geproduceerd worden, dit contrast is fundamenteel in de Berberse *fonologie*. Verder heeft deze taal drie voorvocalen ([i], [I], [e]), drie middenvocalen ([a], [ə], [ɛ]) en ten slotte drie achtervocalen ([o], [u], [u]). Alle vocalen worden gekenmerkt door allofonen.

Het Berberse *lexicon* steunt op een wortelsysteem waarbij een wortel meestal uit drie consonanten bestaat. Door toevoeging van affixen kunnen uit deze wortels betekenisverwante woorden afgeleid worden.

Wat de *morfologie* betreft zijn er in het Berbers twee grammaticale geslachten namelijk: vrouwelijk en mannelijk. Het Berbers kent een uniforme morfologie, wat inhoudt dat het vervoegen van werkwoorden naargelang het onderwerp, het selecteren van affixen met zich meebrengt. Daarnaast heeft het Berbers aparte uitgangen voor alle persoonsvormen, zowel in het meervoud als in het enkelvoud. Men spreekt van een pro-drop taal aangezien het gebruik van subjectpronomina slechts in enkele pragmatische contexten vereist is.

De voornaamwoorden bestaan uit twee categorieën: de vrije naamwoorden en de naamwoorden die gevormd worden door affixen. De vrije vormen worden enkel gebruikt om nadruk te leggen en hebben bovendien zowel een vrouwelijke als een mannelijke vorm voor zowel het meervoud als het enkelvoud.

Bij de werkwoorden zien we dat het Berbers geen aparte infinitiefvorm kent. Bij het vervoegen van de werkwoorden zullen affixen het getal, de persoon en de tijd weergeven. De standaardvorm van het werkwoord, die als grondslag wordt beschouwd is de 'aorist', de imperatiefvorm.

In het Berbers heeft men twee enkelvoudige voornaamwoorden (vrouwelijk: 'ta' en mannelijk: 'wa') en ook twee meervoudsvormen (vrouwelijk: 'tin' en mannelijk: 'win').

Betreffende de bijvoeglijke naamwoorden bestaat er geen specifieke vorm, men maakt gebruik van het partikel /-a/ om dit aspect weer te geven. Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen enkelvoud en meervoud of tussen vrouwelijk en mannelijk.

De negatie wordt gevormd door de voegwoorden 'wa' en 'wu'. 'Wa' komt altijd voor een werkwoord en 'wu' voor een naamwoord.

Op vlak van *syntaxis* is een vaste woordvolgorde te merken: eerst het werkwoord gevolgd door het onderwerp en ten slotte het object of voorwerp. De vragende zin wordt geconstrueerd door 'ya' voor het werkwoord te plaatsen. In het Berbers is de woordvolgorde in een zin veel variabelere dan in het Nederlands (El Aissati, 1994; Campbell, 1995; Smith & Tsimpli, 1995; Dorren, 1999; Haddadou, 2000; Laghzaoui & Kurvers, 2006).

Pragmatiek is de wijze waarop taal als middel gebruikt wordt bij het communiceren. Het omvat alle taalhandelingen die een gesprek mogelijk maken (Elen, 2008). Pragmatiek is taaloverschrijdend en gaat zowel op voor het Nederlands als het Berbers.

Wat het *lexicon* betreft is het zo dat kinderen woorden in een bepaalde context en in een bepaalde omgeving verwerven. Dit komt doordat talen aan een bepaalde situatie of persoon gekoppeld worden (Schraeyen, 2008b). De proefpersonen in dit onderzoek spreken thuis Berbers en op school Nederlands. Dit impliceert dat de woorden die ze verwerven in het Berbers verschillend zijn dan deze in het Nederlands.

Betreffende de ontwikkelingsstadia van de Berberse taalontwikkeling zijn er weinig gegevens voor handen. In Europa is er weinig onderzoek verricht naar de ontwikkelingsstadia bij de verwerving van het Berbers (E-Rramdani, 2003) en naar de tweetalige ontwikkeling van jonge Berbers sprekende kinderen (Laghzaoui & Kurvers, 2006). Ook in Marokko, een land waar 12 miljoen Berbers wonen (Dorren, 1999), zijn gegevens betreffende het Berbers miniem (Hoffman, 2006).

In wat volgt beschrijven we een aantal onderzoeken betreffende het Berbers. Een van de studies betreffende het Berbers aangehaald door E-Rramdani (2003), is het onderzoek van Bouhjar. Zij ging de taalvaardigheid in de moedertaal na bij Marokkaanse meisjes in Brussel. De proefgroep had een leeftijdsbereik van 14 - 20 jaar en bestond uit zes Arabisch sprekende en zes Berberstalige meisjes. Op basis van spontane conversaties verkreeg zij onderzoekgegevens. In het onderzoek stonden volgende taalaspecten centraal: lexicon,

morfologie en syntaxis. Boujhar concludeerde dat 10% van het lexicon in de moedertaal uit Franse woorden bestond die niet geïntegreerd waren in de moedertaal. Volgens Boujhar duidde dit op een grote 'gap' in de woordenschat van de moedertaal. Op vlak van morfologie merkte ze een goede kennis van het werkwoordsysteem. Wat syntaxis betreft stelde ze vast dat de proefgroep eenvoudige zinnen gebruikte in tegenstelling tot de controlegroep. Bovendien had de proefgroep een gemiddelde zinslengte van drie woorden terwijl deze van de controlegroep vijf woorden bedroeg.

Het onderzoek van De Ruiter (1989) had als doel de grammaticale en communicatieve vaardigheden in het Berbers en het Nederlands na te gaan bij Berberstaligen. De leeftijdscategorieën waren: 7, 11, 14, en 21 jaar. De gegevens werden verzameld aan de hand van 'omschrijvingstaken'. Uit de resultaten kon men concluderen dat de proefgroep zich beter kon uitdrukken in het Nederlands dan in het Berbers, met uitzondering van de oudste groep.

E-Ramdani (1999) ging de taalbeheersing na in het Berbers en in het Nederlands bij Berberstalige kinderen in Nederland. De proefgroep had een leeftijdsbereik van 4 - 6 jaar. In het onderzoek richtte men zich op het lexicon (receptief en productief), de fonologie, de syntaxis en het tekstbegrip. De hoogste prestaties werden genoteerd voor de taak 'fonologie van het Berbers' en 'de receptieve woordenschat voor het Nederlands'. De laagste scores werden behaald op 'syntaxis van het Berbers' en 'productieve woordenschat' in het Nederlands. Voor de vierjarigen merkte men globaal een hoger resultaat voor de taken in het Nederlands, dit was echter niet significant. Enkel voor 'de begripstaak' in het Nederlands was de prestatie significante beter dan deze in het Berbers. Bovendien kwam uit deze studie ook aan het licht dat 85% van de kinderen in het Berbers met de ouders sprak. Met broers en zussen daarentegen worden de beiden talen gehanteerd. 66% van de vierjarigen sprak in het Berbers tegen vrienden terwijl de zesjarigen uitsluitend in het Nederlands met vrienden communiceerden.

We kunnen uit de structurele beschrijving van het Berbers, een Hamito-Semitische taal (Haddadou, 2000; Laghzaoui & Kurvers, 2006), en het Nederlands, een Germaanse taal, afleiden dat beide talen grammaticaal gezien relatief veel van elkaar verschillen (Laghzaoui, 2008). Volgens Bruin en Van der Heijde (2002) is het zo dat hoe meer T1 verschilt van het Nederlands, hoe groter de kans is op moeilijkheden op vlak van het Nederlands. Dit laatste is enkel het geval wanneer onder andere het taalaanbod niet optimaal georganiseerd werd, zoals reeds eerder aangehaald. Indien het Nederlands onvoldoende beheerst is, kan dit aanleiding geven tot het ontstaan van onderwijsachterstand. Het is dan ook noodzakelijk om taalproblemen op jonge leeftijd te signaleren om zo een gunstige prognose op lange termijn te kunnen stellen. Dit geldt des te meer voor tweetalige kinderen aangezien de tweetaligheid de interventie compliceert. Voor tweetalige kinderen is signalering echter niet eenvoudig door de diversiteit aan gesproken talen (Blumenthal & Hoogsteder, 1999; Julien, 2007).

Om een vroege diagnose te kunnen stellen is het nodig om de diverse talen die het kind spreekt en/of begrijpt te onderzoeken. Informatie over de kwantitatieve en de kwalitatieve aspecten van het taalaanbod in de verschillende talen is vereist om eventuele achterstanden in perspectief te plaatsen (Blumenthal & Julien, 2002; Grech & Dodd, 2007). Diagnostiek is niet eenvoudig doordat de meeste onderzoeksinstrumenten enkel voor eentalige kinderen genormeerd zijn. Met gestandaardiseerde onderzoeksinstrumenten voor tweetalige kinderen heeft men het probleem dat er geen of weinig rekening gehouden wordt met het taalaanbod in T2. Dit is bijvoorbeeld het geval bij 'Taaltoets Alle Kinderen' (Verhoeven & Vermeer, 2001; Julien, 2007).

Het ontwikkelen van valide en betrouwbare onderzoeksinstrumenten lijkt onmogelijk doordat de taalverwerving van tweetalige kinderen zo uiteenlopend is. De combinatie van talen, het aantal talen, de taalaanvang, de frequentie en het kwaliteit van het taalaanbod zijn hierbij zeer belangrijke factoren. Het bekomen van een eenduidige normering die voor ieder kind geldt, is dan ook moeilijk (Julien, 2007; Sluijmers, 2007). Om toch een duidelijk beeld van de prestatie in T1 te bekomen kan men via de ouders informatie verkrijgen over het taalaanbod thuis en de talige indruk die het kind geeft. Het is noodzakelijk om deze informatie aan te vullen met gegevens uit observatie van T1 tijdens vrij spel (Slofstra-Bremer, 2000). Volgens Erickson (1981) is het immers mogelijk om aan de hand van taalstalen in zowel de moedertaal als in de tweede taal een differentiatie te maken tussen kinderen die een vlotte taalontwikkeling doorlopen en kinderen die problemen zullen ondervinden. Dit maakt vroege interventie mogelijk. Naar mening van Erickson (1981) en Baker (2006) kan men aan de hand van een realistische communicatieve situatie achterhalen hoe een tweetalige spreker in beide talen (T1 en T2) presteert. Bovendien is de kans op een valide meting aan de hand van spontane taalanalyses relatief groot doordat de taalvaardigheid van het kind onderzocht wordt in situaties die het normale communicatief gedrag zoveel mogelijk benaderen (Groenhuis & Sleeswijk, 1998; Slofstra-Bremer, 2006).

Het ontlokken van een taalstaal behoort tot informeel onderzoek. Dit houdt in dat men een globaal beeld krijgt van het talig functioneren. Dit biedt de mogelijkheid om structurele kenmerken van de taalproductie in kaart te brengen. De mate van standaardisatie is veel kleiner dan bij formele tests, dit zijn genormeerde en gestandaardiseerde onderzoeksinstrumenten. Een van de manieren om een taalstaal te ontlokken is het laten navertellen van een verhaal (Eng. Story-retelling). Hierbij wordt een verhaal in orale vorm of aan de hand van tekeningen of video aangeboden. Vervolgens zal het kind het verhaal navertellen (Chaudron, 2003). Het ontlokken van een taalstaal gebeurt vaak aan de hand van vertelplaten. Het nadeel hierbij is dat de vertelplaten de productie limiteren, het kind beperkt zich enkel tot wat er op de tekeningen te zien is. Het is dan ook aangeraden om het taalstaal door middel van vertelplaten aan te vullen met gegevens uit een ongestructureerde situatie

(Erickson, 1981). Om een zo spontaan mogelijk taalstaal te verkrijgen dient men te vertrekken vanuit de belevingswereld van het kind (Van den Dungen & Verbeek, 1994). Volgens Erickson (1981) is het ideaal indien de onderzoeker zelf tweetalig is, dit geeft de mogelijkheid om alle aspecten in beide taalstalen (T1 en T2) te laten analyseren door één onderzoeker. De tweetalige onderzoeker is bovendien ook in staat om de bi-culturele situatie beter te begrijpen. Om een realistisch beeld te krijgen van de mogelijkheden van het kind, moet er een voldoende aantal uitingen ontlokt worden. Afhankelijk van de gehanteerde methode varieert de omvang van het taalsample van 40 tot 100 uitingen (Groenhuis & Sleeswijk, 1998). Volgens Schlichting (2002) zal een taalstaal van 40 analyse-eenheden meestal een betrouwbaar beeld opleveren, dit is dan ook het aantal dat vereist is in de 'Taal Analyse Remediëring en Screening Procedure' (TARSP). In 'TaalOnderzoek via Analyse van Spontane Taal' (TOAST) wordt er gebruik gemaakt van taalstalen van 110 bruikbare uitingen omdat men er vanuit gaat dat dit een beter beeld geeft bij taalvertraagde kinderen (Coetsier & Besien, 1987). De bovengenoemde spontane taalprocedures zijn echter enkel bestemd voor moedertaalsprekers en kunnen dus niet gebruikt worden voor tweede-taalverwervers. Volgens Groenhuis en Sleeswijk (1998) zijn er geen gestandaardiseerde en genormeerde methoden voor de analyse van spontane taal bij tweede-taalverwervers ondanks het feit dat een systematische taalbeschrijving inzicht kan bieden in de regels die tweede-taalverwervers wel of niet toepassen. Er is een duidelijke noodzaak aan procedures en instrumenten voor adequate signalering en preventie van tweetalige kinderen (Blumenthal & Hoogsteder, 1999).

Het doel van dit onderzoek is dan ook om een basis te leggen voor het ontwikkelen van een gestandaardiseerde methode om de analyse van spontane taal bij succesief tweetalige kinderen mogelijk te maken. Hierbij gaan we na welke specifieke informatie we aan de hand van een spontane taalanalyse kunnen bekomen bij Berberstalige kinderen en dit zowel in de moedertaal als in het Nederlands. Bovendien hebben we ook aandacht voor de mogelijke samenhang tussen de bekwaamheid in de moedertaal en deze in het Nederlands. In dit onderzoek staan volgende onderzoeksvragen centraal:

1. Welke informatie biedt een spontane taalanalyse betreffende de verschillende taaldomeinen: fonologie, semantiek, morfologie, syntaxis en pragmatiek.
2. Wat is de meerwaarde van een spontane taalanalyse?
3. Kan een spontane taalanalyse een alternatief bieden voor het gebruik van klassieke taaltests bij tweetalige kinderen?

METHODIEK VAN HET ONDERZOEK

Proefpersonen

De proefgroep in dit onderzoek bestond uit vijf successief tweetalige kleuters met een gemiddelde leeftijd van 4;4 jaar (zie tabel 1). De proefpersonen volgden onderwijs in gemeenschapsscholen te Antwerpen.

Tabel 1 - Beschrijving van de proefpersonen.

Proefpersoon	Geslacht	Leeftijd (jaar)
PP 1	M	4;7
PP 2	J	4;4
PP 3	J	4;1
PP 4	M	4;6
PP 5	M	4;2
Gem. Leeftijd		4;4

We vroegen toestemming en informeerden de ouders over de inhoud en het verloop van het onderzoek aan de hand van een brief (zie appendix 1). In een poging om correcte en volledige informatie van de ouders te verkrijgen, werd de brief naar het Arabisch vertaald. De brief werd ook voorzien van enkele vragen die de ouders moesten beantwoorden. Aan de hand van deze antwoorden selecteerden we successief tweetalige (Berbers – Nederlands) kleuters. Informatie betreffende het IQ kregen we van de leerkracht.

Hierna volgde een tweede selectie waarbij we nagingen of de kleuters aan volgende criteria voldeden: (1) de kleuters hebben een leeftijd van 4;0 - 4;09 jaar; (2) de moedertaal is het Berbers; (3) de proefpersonen hebben op school het Nederlands geleerd; (4) de ouders moeten bereid zijn om aan het vervolgonderzoek te participeren; (5) de kleuters mogen niet aan een gehoorstoornis of een taalstoornis lijden; (6) de leerlingen dienen een normale intelligentie te hebben; (7) de proefpersonen moeten in het regulier onderwijs school lopen.

Deze criteria werden vooraf met de leerkracht van de kleuters besproken.

Procedure

Het onderzoek bestond uit drie delen: (1) een taalstaal ontlocken in de tweede taal (het Nederlands); (2) een taalstaal ontlocken in de moedertaal (het Berbers); (3) een beeld verkrijgen van de talige achtergrond en de taalsituatie van het kind.

Er werden twee taalstalen bij elke proefpersoon ontlockt. Tijdens het eerste afnamemoment gingen we de kleuters in het Nederlands 'testen' en twee weken later werden de proefpersonen in het Berbers 'onderzocht'. De twee afnamemomenten werden zo veel mogelijk

gestandaardiseerd. Alle kinderen werden op school, in een rustig lokaal en individueel getest. Bij het ontlocken van de taalstalen werden er in eerste plaats vertelplaten gebruikt. De vertelplaten zijn afkomstig uit prentenboeken. Deze werden ingescand of gekopieerd in kleur waarbij de tekst werd weggelaten. Vervolgens werden de vertelplaten geplastificeerd. Het kind kreeg hierbij de keuze uit drie verschillende thema's namelijk: 'Op het strand', 'Een taart bakken' (De Pétigny, 2004) en 'Help, mijn bootje zinkt!' (L-Afano, 1998). Door gebruik te maken van verschillende thema's probeerden we zoveel mogelijk aan te sluiten bij de leefwereld van het kind. In een poging om een realistisch en bruikbaar taalstaal te ontlocken werden de gegevens die we verkregen aan de hand van vertelplaten aangevuld met gegevens uit een ongestructureerde spelsituatie. Om aan te sluiten bij de belevingswereld van het kind kreeg het kind, tijdens vrij spel aan de hand van speelgoedmateriaal, de keuze uit thema 'dieren' of thema 'huis'. In functie van standaardisatie werd tijdens het ontlocken van T1 en T2, tijdens vrij spel, hetzelfde thema gebruikt. Aan de hand van de vertelplaten en spontaan spel werden er 100 uitingen ontlockt. Afhankelijk van de omvang van het taalsample werden er al dan niet extra vertelplaten gebruikt. Indien het kind minder dan 100 uitingen produceerde werd er een bijkomende activiteit met de niet-gebruikte vertelplaten georganiseerd. Om 'uitingen' concreet te omschrijven vertrokken we vanuit de werkdefinitie van Gillis en De Houwer (2000). Deze auteurs omschrijven een uiting als "een auditieve eenheid die gekarakteriseerd wordt door een voltooide zinsmelodie en die afgegrensd wordt door pauzes". De intonatie speelde een cruciale rol bij het bepalen van uitingen in dit onderzoek.

Tijdens de afname hielden we rekening met de suggesties van Erickson (1981). Hierbij zal de onderzoeker vragen vermijden waarbij het kind de kans kreeg om 'nee' te antwoorden: "Wil je me vertellen wat je ziet?". Als het kind aan de hand van de vertelplaten er niet in slaagde om een verhaal te produceren dan demonstreerde de onderzoeker het goede voorbeeld. Wanneer het kind niet sprak, reageerde de onderzoeker met een algemene uiting: "Wat zou er kunnen gebeuren?". Indien het kind tijdens zijn verhaal pauzeerde liet de onderzoeker dit ook toe. De pauzes werden met andere woorden niet ingevuld door de onderzoeker, men gaf het kind de nodige tijd om de conversatie weer op gang te brengen. We streefden naar een analyse van de spontane taal waardoor stereotiepe en automatische uitingen (rijmpjes, liedjes...) niet gebruikt werden voor de analyse. Ook hernemingen, valse starts, zelfcorrecties en zelfherhalingen werden niet in rekening gebracht voor de verwerking. Dit gold ook voor stopwoorden, onomatopoeën, puur interactionele uitingen (ja, nee, ...) en voor uitingen die uit niet-taalgebonden vocalisaties bestonden (bijvoorbeeld: oh, hm, ...) (Gillis & De Houwer, 2000). Indien de ouders schriftelijk de toestemming gaven voor een video-opname werd de conversatie gefilmd om de verwerking van de gegevens nauwkeuriger te kunnen uitvoeren. Bij de kinderen van wie de ouders een video-opname weigerden, werd enkel een audio-opname gemaakt.

Ten slotte werd de informatie betreffende de talige achtergrond en de taalsituatie verkregen aan de hand van een interview met de ouders waarbij de 'Anamnese Meertalige Kinderen' van de Intervisiewerkgroep Meertalige Kinderen van het SIG, als vertrekpunt fungeerde. Hierbij achterhaalden we de kwalitatieve en de kwantitatieve eigenschappen van het taalaanbod.

Verwerking

Bij de verwerking van de bekomen gegevens werden alle uitingen van elk individueel kind volledig uitgeschreven en genummerd. Hierbij werd er per regel één uiting genoteerd, op deze manier kregen we een duidelijk overzicht van het aantal uitingen. Indien er essentiële contextuele factoren een invloed hadden op de uitingen van het kind, werden deze tussen ronde haken [(.)] geplaatst. Niet-betekenisvolle uitingen werden tussen vierkante haken ([.]) geplaatst.

Na het verkrijgen van de taalstalen in T1 en T2 vond een kwalitatieve analyse plaats. De beide taalstalen (T1 en T2) werden geanalyseerd naar de vijf taaldomeinen namelijk: fonologie, morfologie, semantiek, syntaxis en pragmatiek. Daar het Berbers een taal is zonder schrift (Leurs, 1984; Haddadou, 2000) werden de uitingen fonetisch getranscribeerd (zie appendix 2). De Berberse uitingen werden vervolgens vertaald naar het Nederlands. Wanneer het kind een fout maakte in het Berbers werd deze fout eveneens vertaald naar het Nederlands. Ook de 'bedoelde uiting' en de 'letterlijke uiting' werden telkens weergegeven. De 'bedoelde uiting' is de vervulde versie van de letterlijke uiting. Na het analyseren van de taalstalen inventariseerden we alle gemaakte taalfouten om op deze manier een foutenpatroon te kunnen beschrijven. Hierbij legden we de nadruk op taalinhoud, -vorm en -gebruik.

RESULTATEN

In dit onderzoek gingen we de bruikbaarheid van spontane taalanalyses na bij successief tweetalige (Berbers-Nederlands) kinderen met een leeftijdsbereik van 4;0 - 4;09 jaar. We vergeleken de kwalitatieve analyse van het taalstaal in T1 met de kwalitatieve analyse van het taalstaal in T2. Hierbij vergeleken we de prestatie op de verschillende taaldomeinen in T1 met deze in T2, dit deden we bij elk kind afzonderlijk. In dit onderzoek werd elk kind aanzien als 'case study'.

Tot slot gingen we na of we algemene tendensen konden onderkennen in de gemaakte taalfouten en dit zowel in T1 als in T2. Om dit te bekomen distilleerden we uit de individuele gegevens terugkomende kenmerken. We probeerden op deze manier de waarde van het gebruik van een spontane taalanalyse in kaart te brengen.

In wat volgt bespreken we de resultaten van de spontane taalstalen met betrekking tot taalinhoud, -vorm en -gebruik. Op gebied van taalinhoud hebben we de nadruk gelegd op de

voornaamwoorden, de bijwoordelijke bepalingen en de woordsoorten. Bij taalvorm hebben we ons gericht op de morfologische aspecten van taal namelijk: congruentie en werkwoordvervoegingen. De fonologische en pragmatische opvallendheden worden als laatst beschreven.

Proefpersoon 1

In tabel 2 geven we een overzicht van de voornaamwoorden die in de taalstalen (T1 en T2) voorkwamen.

Tabel 2 – Onderzoeksgegevens betreffende de voornaamwoorden (vnw.).

	Persoonlijke vnw.	Bezittelijke vnw.	Aanwijzende vnw.
Berbers	ik, jij, zij, hij, wij, die/deze, zij (mv, mannelijk), zij (mv, vrouwelijk),	/-s/ (zijn/haar), ənəs (zijn/haar)	eni (die/dat), /-a/ (deze/dit), wa (deze)
Nederlands	ik, je, hij, zij, ze, die	zijn	die, dit

Op vlak van de moedertaal zagen we sporadisch substitutie van de suffixen die de vrouwelijke voornaamwoorden representeren door het mannelijk equivalent en dit enkel bij de derde persoon meervoud. Sporadisch zagen we ook herhaling van de bezittelijke voornaamwoorden. Hierbij werd zowel het suffix als het op zich staand bezittelijk voornaamwoord gebruikt. Het op zich staand bezittelijk voornaamwoord was dan overbodig.

Uit kwalitatieve analyse van het taalstaal in het Nederlands (T2) bleek dat de persoonlijke voornaamwoorden in de meeste gevallen werden weggelaten. Daarnaast kwamen de persoonlijke voornaamwoorden minder frequent voor dan het aanwijzend voornaamwoord 'die'. Dit laatste werd als persoonlijk voornaamwoord gebruikt.

Er was sprake van overgeneralisatie van het aanwijzend voornaamwoord 'dit' wanneer het aanwijzend voornaamwoord 'dat' vereist was.

We gingen vervolgens na welke grammaticale tijden gebruikt werden en welke congruentiefouten zich voordeden. Deze bevindingen worden in tabel 3 weergegeven.

Tabel 3 – Onderzoeksgegevens betreffende de werkwoorden.

	Congruentie	Grammaticale tijden
Berbers	/	VVT, VTT, V. TOEK T.
Nederlands	fout tegen 3 ^{de} persoon enkelvoud	VVT, VTT, V. TOEK T.

In het Berbers hangen de werkwoordvervoegingen samen met het selecteren van adequate affixen (geslacht en tijd). Congruentiefouten omvatten dan foutief gekozen affixen die de voornaamwoorden of de grammaticale tijden representeren. Voor een foutenanalyse betreffende congruentie in het Berbers verwijzen we naar 'de voornaamwoorden' (tabel 2). De grammaticale tijden werden in alle uitingen adequaat gevormd.

In het Nederlands merkten we frequent congruentiefouten bij de derde persoon enkelvoud. Hierbij werd de stam of de infinitief gebruikt. Daarnaast zagen we sporadisch omissie van het werkwoord. De eerste proefpersoon gebruikte in de meeste gevallen de werkwoorden 'gaan', 'doen' of 'willen'. Deze werkwoorden werden vervoegd waarbij de andere werkwoorden in infinitiefvorm hiermee gecombineerd werden.

De bijwoordelijke bepalingen die in de taalstalen voorkwamen worden in tabel 4 weergegeven.

Tabel 4 – Onderzoeksgegevens betreffende de bijwoordelijke bepalingen.

	Bijwoordelijke bepaling
Berbers	van ontkenning, van hoedanigheid, van tijd, van richting
Nederlands	van richting, van tijd, van frequentie, van ontkenning

De bijwoordelijke bepalingen werden in het Berbers en in het Nederlands sporadisch gebruikt. In de taalstalen (T1 en T2) zagen we geen fouten tegen de bijwoordelijke bepalingen.

We hadden ook aandacht voor de woordsoorten die in de taalstalen voorkwamen. In tabel 5 worden de woordcategorieën weergegeven.

Tabel 5 – Onderzoeksgegevens betreffende de woordsoorten.

	Woordsoorten
Berbers	voorzetsels (in, van, met, naar, onder), voegwoorden (en, dan, maar), voornaamwoorden, zelfstandige naamwoorden, werkwoorden
Nederlands	zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, voornaamwoorden, lidwoorden (de), voorzetsels (met, naar, voor), voegwoorden (en, dan, maar)

In het Berberse taalstaal zagen we dat code-switching zich enkel beperkte tot de zelfstandige naamwoorden.

Uit kwalitatieve analyse van het Nederlandse taalstaal merkten we dat de lidwoorden in de meeste gevallen weggelaten werden. Sporadisch merkten we overgeneralisatie van het lidwoord 'de'. Bij de voegwoorden was er frequent sprake van omissie. Tot slot zagen we foutief gebruik en omissie van de voorzetsels. Bij dit laatste zagen we een inconsistent foutenpatroon. Ook in het Nederlands beperkte code-switching zich tot de zelfstandige naamwoorden.

Proefpersoon 2

In onderstaande tabel (tabel 6) geven we een beeld van de gebruikte voornaamwoorden in T1 en T2.

Tabel 6 – Onderzoeksgegevens betreffende de voornaamwoorden (vnw.).

	Persoonlijke vnw.	Bezittelijke vnw.	Aanwijzende vnw.
Berbers	ik, zij, hij, zij (mv, mannelijk), zij (mv, vrouwelijk), die/deze	ənəg (onze), ənəs (zijn/haar)	eni (die/dat), /-a/ (deze/dit), wa (deze)
Nederlands	ik, hij, zij, ze, die	hun	die, dit, dat

In het Berberse taalstaal zagen we dat bij de derde persoon meervoud de suffixen die de vrouwelijke voornaamwoorden representeren frequent vervangen werden door de mannelijke meervoudssuffixen.

Op basis van kwalitatieve analyse van het taalstaal in het Nederlands (T2) bleek dat de persoonlijke voornaamwoorden in de helft van de uitingen niet aan bod kwamen. In een relatief beperkt aantal uitingen werd het aanwijzend voornaamwoord 'die' als persoonlijk voornaamwoord gebruikt.

Wat de aanwijzende voornaamwoorden betreft, zagen we sporadisch het gebruik van 'dit' in plaats van 'deze' en het gebruik van 'dat' in plaats van 'die'.

De bezittelijke voornaamwoorden werden in de meeste gevallen weggelaten, één enkele keer merkten we het gebruik van 'hun'.

Op gebied van werkwoorden analyseerden we de taalstalen op congruentie en grammaticale tijden. De onderzoeksresultaten betreffende de werkwoorden worden in tabel 7 weergegeven.

Tabel 7 – Onderzoeksgegevens betreffende de werkwoorden.

	Congruentie	Grammaticale tijden
Berbers	/	VVT, VTT, V. TOEK T.
Nederlands	fouten bij 3 ^{de} persoon enkelvoud, vervoegingfouten	VVT, VTT, V. TOEK T.

De grammaticale tijden werden in het Berbers en in het Nederlands correct weergegeven.

In het Nederlands merkten we het gebruik van de stam of de infinitief bij de derde persoon enkelvoud. In een aantal gevallen zagen we het gebruik van de werkwoorden 'doen' en 'gaan' als hulpwerkwoorden. Daarnaast zagen we vervoegingsfouten bij de onregelmatige werkwoorden. In een beperkt aantal gevallen was er sprake van omissie van het werkwoord.

In tabel 8 geven we een overzicht van de bijwoordelijke bepalingen die we in de taalstalen onderkenden.

Tabel 8 – Onderzoeksgegevens betreffende de bijwoordelijke bepalingen.

	Bijwoordelijke bepaling
Berbers	van ontkenning, van plaats, van graad
Nederlands	van richting, van ontkenning, van plaats

De bijwoordelijke bepalingen kwamen relatief beperkt aan bod en dit in zowel het Berberse taalstaal als in het Nederlandse taalstaal.

We analyseerden de taalstalen op gebied van woordsoorten. De woordsoorten die we observeerden worden in tabel 9 weergegeven.

Tabel 9 – Onderzoeksgegevens betreffende de woordsoorten.

	Woordsoorten
Berbers	voorzetsels (in, op, naar), bijwoorden (ook, hier), voornaamwoorden, zelfstandige naamwoorden, werkwoorden
Nederlands	zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, voornaamwoorden, lidwoorden (de, het, een), voorzetsels (met, in, voor), voegwoorden (en, dan)

In de moedertaal deed code-switching zich voor bij de zelfstandige naamwoorden, de bijwoordelijke bepalingen en de bijwoorden.

In het Nederlands zagen we dat de fouten tegen de voorzetsels zowel het foutief gebruik als omissies omvatten. De voegwoorden werden sporadisch weggelaten. Tot slot werden de lidwoorden eveneens frequent weggelaten. Code-switching observeerden we enkel bij de zelfstandige naamwoorden.

Proefpersoon 3

Op basis van de taalstalen brachten we de gebruikte voornaamwoorden in kaart. Deze bevindingen worden weergegeven in tabel 10.

Tabel 10 – Onderzoeksgegevens betreffende de voornaamwoorden (vnw.).

	Persoonlijke vnw.	Bezittelijke vnw.	Aanwijzende vnw.
Berbers	hij, zij (mv, mannelijk), zij (mv, vrouwelijk), die/deze	/-s/, ənəs (zijn/haar)	eni (die/dat), /-a/ (deze/dit), /-in/ (die/dat).
Nederlands	ik, hij, die	haar	die, dat, deze

Uit kwalitatieve analyse van het taalstaal in het Berbers werd duidelijk dat in de meeste gevallen het vrouwelijk persoonlijk voornaamwoord in het meervoud vervangen werd door het mannelijke equivalent.

In het Nederlands observeerden we in de meeste gevallen het gebruik van enerzijds eigennamen om het onderwerp aan te geven en anderzijds werden de persoonlijke voornaamwoorden weggelaten.

Daarnaast zagen we sporadisch het gebruik van het aanwijzend voornaamwoord 'die' als persoonlijk voornaamwoord.

Op vlak van aanwijzende voornaamwoorden merkten we in een aantal gevallen het gebruik van 'die' in plaats van 'dat' en het overbodig gebruik van 'dat'.

Wat de bezittelijke voornaamwoorden in het Nederlands betreft zagen we dat enkel het bezittelijk voornaamwoord 'haar' gebruikt werd. Het kind maakte geen onderscheid tussen 'haar' en 'zijn' en gebruikte in alle gevallen 'haar'.

In tabel 11 geven we de bevindingen betreffende de werkwoorden weer met name de congruentie en de grammaticale tijden.

Tabel 11 – Onderzoeksgegevens betreffende de werkwoorden.

	Congruentie	Grammaticale tijden
Berbers	/	VTT, V. TOEK T.
Nederlands	fouten bij 3 ^{de} persoon enkelvoud	VVT, VTT, V. TOEK T.

De grammaticale tijden werden in het Nederlands en in het Berbers juist gevormd.

Uit kwalitatieve analyse van het Nederlandse taalstaal zagen we congruentiefouten waarbij de stam of de infinitief gebruikt werden bij de derde persoon enkelvoud. Sporadisch merkten we uitingen zonder werkwoord. In de meeste gevallen merkten we het gebruik van het werkwoord 'gaan'.

Vervolgens gingen we ook de bijwoordelijke bepalingen na. In tabel 12 geven we een overzicht van de onderkende bijwoordelijke bepalingen.

Tabel 12 – Onderzoeksgegevens betreffende de bijwoordelijke bepalingen.

	Bijwoordelijke bepaling
Berbers	van ontkenning, van richting
Nederlands	van richting, van tijd, van ontkenning

Bij de derde proefpersoon zagen we een beperkt gebruik van de bijwoordelijke bepalingen en dit zowel in het Berbers als in het Nederlands. De bijwoordelijke bepalingen werden in alle gevallen correct gevormd.

In tabel 13 geven we een overzicht van de woordsoorten die we observeerden in de taalstalen.

Tabel 13 – Onderzoeksgegevens betreffende de woordsoorten.

	Woordsoorten
Berbers	voorzetsels (in, op, naar), voegwoorden (en, dan), voornaamwoorden, zelfstandige naamwoorden, werkwoorden
Nederlands	zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, voornaamwoorden, lidwoorden (de, een), voorzetsels (in, naar, onder, achter), voegwoorden (en, dan)

In het Berberse taalstaal stelden we vast dat code-switching zich beperkte tot de zelfstandige naamwoorden.

Op basis van kwalitatieve analyse van het taalstaal in Nederlands werd duidelijk dat code-switching zich enkel voordeed bij de zelfstandige naamwoorden.

Bij lidwoorden was er in de meeste gevallen sprake van omissie.

Tot slot zagen we dat de voorzetsels in een beperkt aantal uitingen werden weggelaten.

Proefpersoon 4

We analyseerden de taalstalen op gebied van de voornaamwoorden. In tabel 14 geven we een overzicht van de voornaamwoorden in T1 en T2.

Tabel 14 – Onderzoeksgegevens betreffende de voornaamwoorden (vnw.).

	Persoonlijke vnw.	Bezittelijke vnw.	Aanwijzende vnw.
Berbers	ik, jij, zij, hij, wij, die/deze, zij (mv, mannelijk), zij (mv, vrouwelijk)	/-s/ (haar/zijn), ənəs (zijn/haar), ənəm (jouw)	-
Nederlands	je, hij, ze, die	-	die, dat, deze

Op vlak van de persoonlijke voornaamwoorden in het Berbers merkten we dat het kind sporadisch de vrouwelijke meervoudsvormen substitueerde door de mannelijke meervoudsvormen.

Uit kwalitatieve analyse van het taalstaal in het Nederlands observeerden we fouten tegen de aanwijzende voornaamwoorden. Hierbij zagen we enerzijds het gebruik van 'die' in plaats van 'dat' en anderzijds 'deze' in plaats van 'dit'.

Daarnaast werden de persoonlijke voornaamwoorden frequent weggelaten. Ook zagen we dat het aanwijzend voornaamwoord 'die' in een aantal gevallen als persoonlijk voornaamwoord gebruikt werd.

De bevindingen betreffende de grammaticale tijden en de congruentie worden in tabel 15 weergegeven.

Tabel 15 – Onderzoeksgegevens betreffende de werkwoorden.

	Congruentie	Grammaticale tijden
Berbers	/	VVT, VTT, V. TOEK T.
Nederlands	Fouten bij 3 ^{de} persoon enkelvoud	VVT, V. TOEK T.

De vierde proefpersoon gebruikte de tegenwoordige tijd enkel in het Berbers. We zagen geen fouten bij het vormen van de grammaticale tijden in het Nederlands en in het Berbers.

We zagen frequent het gebruik van de werkwoorden 'doen', 'gaan' en 'willen' als hulpwerkwoorden. Bij de derde persoon enkelvoud merkten we het gebruik van de stam en infinitief. Daarnaast werden de werkwoorden sporadisch weggelaten.

In de taalstalen gingen we ook na of het kind in staat was om bijwoordelijke bepalingen weer te geven. Deze bevindingen worden in tabel 16 weergegeven.

Tabel 16 - Onderzoeksgegevens betreffende de bijwoordelijke bepalingen.

	Bijwoordelijke bepaling
Berbers	van ontkenning, van hoedanigheid, van plaats
Nederlands	van plaats, van ontkenning

We zagen in beide talen een correct gebruik van de bijwoordelijke bepalingen.

In tabel 17 geven we de verschillende woordsoorten die we in de taalstalen observeerden.

Tabel 17 - Onderzoeksgegevens betreffende de woordsoorten.

	Woordsoorten
Berbers	voorzetsels (in, naar, op), voegwoorden (en, dan, maar), persoonlijke voornaamwoorden, bezittelijke voornaamwoorden, zelfstandige naamwoorden, werkwoorden
Nederlands	zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, persoonlijke voornaamwoorden, aanwijzende voornaamwoorden, lidwoorden (de), voorzetsels (in, naar, op), voegwoorden (en, dan)

In het taalstaal in T2 was er frequent sprake van omissie van de lidwoorden en de voorzetsels. Code-switching observeerden we bij de zelfstandige naamwoorden en dit zowel in de moedertaal als in het Nederlands.

Proefpersoon 5

We gingen na welke voornaamwoorden de vijfde proefpersoon hanteerde. Hiervan geven we een overzicht in tabel 18.

Tabel 18 - Onderzoeksgegevens betreffende de voornaamwoorden (vnm.).

	Persoonlijke vnm.	Bezittelijke vnm.	Aanwijzende vnm.
Berbers	hij, zij (mv, mannelijk), zij (mv, vrouwelijk), die/deze	/-s/, ənəs (zijn/haar)	/-a/ (deze/dit), /-in/ (die/dat),
Nederlands	ik, hij, zij, ze, wij, die	zijn, haar, mijn, jouw	dat

In het Berberse taalstaal merkten we vervanging van de vrouwelijke meervoudssuffixen door het mannelijke equivalent en dit bij de derde persoon meervoud.

We zagen in het Nederlandse taalstaal dat het aanwijzend voornaamwoord 'die' frequent als persoonlijk voornaamwoord gebruikt werd. Sporadisch werden de persoonlijke voornaamwoorden weggelaten.

Op gebied van bezittelijke voornaamwoorden merkten we het gebruik van 'hem' in plaats van 'zijn' en het gebruik van 'hij' in plaats van 'zijn'.

Daarnaast analyseerden we de spontane taal op het voorkomen van congruentiefouten en grammaticale tijden. De bevindingen betreffende de werkwoorden worden in tabel 19 weergegeven.

Tabel 19 – Onderzoeksgegevens betreffende de werkwoorden.

	Congruentie	Grammaticale tijden
Berbers	/	VTT, V. TOEK T.
Nederlands	fouten tegen 3 ^{de} persoon enkelvoud	VVT, VTT, V. TOEK T.

De tegenwoordige tijd werd enkel in het Nederlands weergegeven. De vijfde proefpersoon maakte geen fouten tegen de grammaticale tijden in het Nederlands en in het Berbers.

Wat de werkwoorden in het Nederlands betreft merkten we dat het werkwoord 'gaan' frequent gebruikt werd en dat de anderen werkwoorden in de infinitievorm hiermee gecombineerd werden. Bij de derde persoon enkelvoud werd in de meeste gevallen de stam of infinitief gebruikt.

In tabel 20 geven we een overzicht van de bijwoordelijke bepalingen die we in de taalstalen onderkenden.

Tabel 20 - Onderzoeksgegevens betreffende de bijwoordelijke bepalingen.

	Bijwoordelijke bepaling
Berbers	van ontkenning, van hoedanigheid, van richting
Nederlands	van richting, van hoedanigheid, van ontkenning, van graad, van plaats

We zagen een relatief beperkt voorkomen van de bijwoordelijke bepalingen in de taalstalen. De bijwoordelijke bepalingen werden in het Berbers en in het Nederlands correct gevormd.

Tot slot brachten we de gehanteerde woordsoorten in kaart. De woordsoorten die we observeerden in de taalstalen worden weergegeven in tabel 21.

Tabel 21 - Onderzoeksgegevens betreffende de woordsoorten.

	Woordsoorten
Berbers	voorzetsels (op, in, naar), bijwoorden (ook, waarom) voegwoorden (en, dan, omdat), voornaamwoorden, zelfstandige naamwoorden, werkwoorden
Nederlands	zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, voornaamwoorden, lidwoorden (de, een), voorzetsels (met, naar, in), voegwoorden (en, dan, omdat)

In het Nederlandse taalstaal merkten we bij de lidwoorden relatief meer omissies dan foutief gebruik. Bij de voorzetsels is er sprake van foutief gebruik en bij de voegwoorden van omissies. Bij de voorzetsels zagen we een inconsistent foutenpatroon.

Zowel in het Nederlands als in het Berbers zagen we dat code-switching zich beperkte tot de zelfstandige naamwoorden.

Wanneer we de proefpersonen met elkaar vergeleken, onderkenden we gelijkaardige taalfouten in T1 en in T2. In het onderstaande beschrijven we de opgemerkte tendensen.

Wat het Berbers betreft zagen we dat alle proefpersonen bij de derde persoon meervoud frequent de mannelijk suffixen gebruikten om de persoonlijke voornaamwoorden weer te geven. De vrouwelijke meervoudssuffixen die de persoonlijke voornaamwoorden representeren, kwamen zelden aan bod.

In de Nederlandse taalstalen merkten we bij alle proefpersonen omissie van de persoonlijke voornaamwoorden. Daarnaast gebruikten alle kleuters het aanwijzend voornaamwoord 'die' als persoonlijk voornaamwoord.

In alle Nederlandse taalstalen observeerden we het gebruik van aanwijzende voornaamwoorden. De proefpersonen hadden hierbij moeilijkheden met het identificeren van de linguïstische contexten waarin een bepaald aanwijzend voornaamwoord vereist was.

Bij de bezittelijke voornaamwoorden zagen we een beperkt gebruik in aantal uitingen en aantal voornaamwoorden. De fouten hiertegen omvatten enerzijds fout gekozen bezittelijke voornaamwoorden en anderzijds vervanging door persoonlijke voornaamwoorden.

Op vlak van werkwoorden merkten we dat het werkwoord 'gaan' bij alle proefpersonen frequent als hulpwerkwoord gebruikt werd. Bij de werkwoorden was er ook sporadisch sprake van omissie. Congruentiefouten bij de derde persoon enkelvoud kwamen frequent voor. Hierbij werd de stam of de infinitief gebruikt. De stamvorm kwam relatief vaker voor.

De lidwoorden werden in de meeste gevallen door alle proefpersonen weggelaten.

Bij de voorzetsels zagen we frequent foutief gekozen voorzetsels en omissies.

Wat code-switching betreft zagen we dat dit zich in de meeste gevallen voordeed bij de zelfstandige naamwoorden.

Op basis van de taalstalen kregen de indruk dat de beheersing van het Berbers (T1) beter is dan deze van het Nederlands (T2). Daarnaast merkten we ook op dat de redzaamheid in het Nederlands goed was. Alle proefpersonen slaagden erin om de boodschap adequaat over te brengen.

In de moedertaal (Berbers) waren alle spraakklanken beheerst en dit in alle linguïstische contexten. Sporadisch merkten we een substitutie van [θ] door [t].

Wat de Nederlandse fonologie betreft zagen we enkel moeilijkheden bij de diftongen. Hierbij was er frequent sprake van substitutie van [ui] door [ei]. In kader van dit onderzoek zullen we dit niet verder uitwerken.

Tot slot onderkennen we op pragmatisch vlak volgende pragmatische vaardigheden: beurtname, initiëren en beëindigen van een gesprek, verklaring geven, suggestie geven, informatie geven, herhaling bij onduidelijkheid, beschrijven van gevoelens, presuppositie en verklaring geven. In functie van dit onderzoek gaan we hier niet verder op in.

Bespreking en implicatie

In dit kwalitatief onderzoek gingen we na of spontane taalanalyses een alternatief zijn voor of aanvulling zijn naast het gebruik van klassieke taaltests bij tweetalige kinderen. Concreet onderzochten we of we aan de hand van spontane taalanalyses een nauwkeurig beeld kunnen krijgen van het taalniveau en de taalontwikkeling van succesief tweetalige kinderen. Daar we bij deze kinderen genoodzaakt zijn om zowel de moedertaal als het Nederlands te onderzoeken, geeft dit de mogelijkheid om de oorzaak van de taalfouten te achterhalen. De taalfouten kunnen een uiting zijn van een onderliggende taalstoornis of kunnen gerelateerd zijn aan de tweetalige context. Bij dit laatste kan er sprake zijn van interferentiefouten waarbij het toepassen van vormen uit de moedertaal in de tweede taal inadequaat is (Julien, 2007).

Op basis van een spontane taalanalyse van het Berbers en van het Nederlands merkten we terugkerende taalfouten. Aan de hand van de structurele verschillen tussen het Berbers en het Nederlands trachten in wat volgt de geobserveerde tendensen te verklaren.

Zoals we reeds in de inleiding beschreven, bestaat het Berbers uit een uniforme morfologie: er is altijd een vervoegingsuitgang. Het Nederlands kent een gemende morfologie: in een aantal gevallen hebben de werkwoorden wel een uitgang en in andere gevallen dan weer niet (De Jong & Orgassa, 2007).

Kinderen die een morfologisch rijkere taal (cf. uniforme morfologie) verwerven, zoals het Berbers, zullen in deze taal gewoonlijk de ene uitgang door de andere vervangen. Omdat er in morfologisch rijkere talen vervoegde vormen zijn voor ieder persoon en voor enkel- en meervoud, zijn er meer substituties mogelijk (De Jong & Orgassa, 2007).

In de Berberse taalstalen merkten we bij alle proefpersonen substitutie van de meervoudsaffixen die de vrouwelijke persoonlijke voornaamwoorden representeren door de mannelijke equivalenten. Dit zagen we enkel bij de derde persoon meervoud. Gezien het feit dat het vervoegen van werkwoorden in het Berbers het selecteren van adequate affixen inhoudt, kunnen we het voorgaande aanzien als een congruentiefout. Deze bevindingen bevestigen de resultaten uit het onderzoek van Boukous (1982) bij acht Marokkaanse kinderen met een leeftijdsbereik van 5 - 13 jaar. Dit onderzoek vond plaats in Marokko. Men vergeleek de bekwaamheid in het Berbers van de monolinguale kinderen met die van de tweetalige kinderen (Berbers-Arabisch) kinderen. Hieruit bleek dat de tweetalige kinderen het verschil tussen mannelijke en vrouwelijke persoonlijk voornaamwoorden bij de meervoudsvormen neutraliseerden in het voordeel van de mannelijke vormen. We kunnen vermoeden dat deze congruentiefouten het gevolg zijn van de reeds beschreven substitutiemogelijkheden bij het verwerven van morfologisch rijkere talen. In de literatuur vinden we geen verklaring voor feit dat substitutie enkel plaats vindt bij de derde persoon meervoud. Verder onderzoek hieromtrent lijkt noodzakelijk.

Het Nederlands daarentegen is een taal met een gemengde morfologie en slechts drie mogelijke uitgangen in de tegenwoordige tijd: /-t/, /-en/ en -0 (eerste persoon enkelvoud, meervoudsvormen en het nulmorfeem, dat niet geproduceerd wordt). De substitutiemogelijkheden in het Nederlands zijn beperkt waardoor er meer kans is op omissie van de morfologische eenheden (De Jong & Orgassa, 2007). Desondanks kan substitutie zich eveneens voordoen. Hierbij wordt de onvervoegde vorm of de stamvorm gebruikt (De Jong, 1999).

In de Nederlandse taalstalen zagen we congruentiefouten bij de derde persoon enkelvoud. Hierbij werd frequent de stam en sporadisch de infinitief gebruikt. Met andere woorden de uitgang werd weggelaten (omissies) of gesubstitueerd door /-en/ (De Jong & Orgassa, 2007). Deze taalfouten zijn typerend bij het verwerven van talen met een gemengde morfologie.

Op basis hiervan zijn de reeds beschreven congruentiefouten, in het Berbers en in het Nederlands, te verklaren als fouten die typerend zijn bij het verwerven van bepaalde morfologische systemen.

In talen met een rijk vervoegingssysteem, zoals het Berbers, kan het onderwerp weggelaten worden omdat het persoonlijk voornaamwoord eigenlijk al in de werkwoordsvorm besloten ligt (Laghzaoui & Kurvers, 2006; De Jong & Orgassa, 2007). In de Berberse taalstalen werd dit adequaat toegepast.

In het Nederlands merkten we hetzelfde fenomeen namelijk: de persoonlijke voornaamwoorden werden weggelaten. We kunnen vermoeden dat dit een geval is van negatieve transfer of interferentie: deze taalfouten in de Nederlandse taalstalen worden veroorzaakt door de tweetaligheid. Dit maakt deel uit van de normale tweede-taalverwerving.

In het Berbers, zijnde een pro-drop taal, is het gebruik van subjectpronomina slechts in enkele pragmatische contexten vereist (Laghzaoui & Kurvers, 2006). Deze subjectpronomina omvatten onder andere het gebruik van aanwijzend voornaamwoorden: *wa athitəs* (deze gaat slapen). Op basis van een spontane taalanalyse van het Berbers stelden we vast dat alle proefpersonen dit correct gebruikten.

Ook in de Nederlandse taalstalen kwam dit terug: frequent werd het aanwijzend voornaamwoord 'die' gebruikt om een persoonlijk voornaamwoord weer te geven. Met de kennis die reeds geschetst werd rond het Berbers kunnen we dit laatste als interferentiefout aanzien.

Op basis van de spontane talanalyses van het Nederlands stelden we vast dat alle proefpersonen de lidwoorden frequent weglieten. Dit duidt op negatieve transfer van het Berbers op het Nederlands. Daar het Berbers een taal is waarin geen lidwoorden voorkomen, was deze interferentie te verwachten.

We zagen dat de proefpersonen een aantal werkwoorden frequent gebruikten in het Nederlands. Deze werkwoorden vervulden de functie van hulpwerkwoorden. De andere werkwoorden werden in de infinitiefvorm hiermee gecombineerd. Dit kunnen we verklaren aan de hand van de vierde fase van de tweede-taalverwerving die we in de inleiding besproken hebben. Het kind stelt in deze fase zelf zinnen samen waarbij een vast begin typerend is (Schraeyen, 2008b). Dit fenomeen is kenmerkend voor successief tweetalige kinderen (cf. de proefpersonen).

In het Berbers wordt er bij de bezittelijke voornaamwoorden geen onderscheid gemaakt tussen 'zijn' en 'haar'. Dit stelden we ook vast in de Nederlandse taalstalen. Dit is de enige taalfout tegen de bezittelijke voornaamwoorden die te beschouwen is als een interferentiefout. De andere fouten tegen de bezittelijke voornaamwoorden zien we ook bij eentalige kinderen in de differentiatiefase (2;06 – 5;0 jaar). Op deze leeftijd leren kinderen persoonlijke en bezittelijke voornaamwoorden gebruiken wat gepaard gaat met een "trial and error" periode (Schaerlaekens & Gillis, 1987; Schaerlaekens, 2008).

De fouten tegen de voorzetsels omvatten enerzijds foutief gekozen voorzetsels en anderzijds omissies. Deze fouten zijn typerend voor de normale taalontwikkeling van eentalige kinderen in de differentiatiefase (2;06 – 5;0 jaar). Incorrect gebruik of overextentie van de voorzetsels kan zich voordoen tot de leeftijd van vijf jaar (Schaerlaekens, 2008). Het voorkomen van deze taalfouten in de Nederlandse taalstalen is dan niet afwijkend.

De aanwijzende voornaamwoorden worden door eentalige kinderen op een latere leeftijd verworven. In de differentiatiefase zullen eentalige kinderen moeilijkheden ondervinden met het selecteren van adequate aanwijzende voornaamwoorden. Met dit als achtergrond besluiten we dat de fouten tegen de Nederlandse aanwijzende voornaamwoorden die we in de taalstalen onderkennen, deel uitmaken van de normale taalverwerving.

Tot slot kan ook het voorkomen van code-switching bij de zelfstandige naamwoorden (in het Berbers en in het Nederlands) verklaard worden op basis van de tweetalige context. Het is immers zo dat het omschakelen naar een andere taal bij de zelfstandige naamwoorden, de uiting in de andere taal weinig verstoort (Wei, 2007).

We kregen de indruk dat de proefpersonen dominanter zijn in het Berbers dan in het Nederlands. Hierbij sluiten we aan bij de bevindingen van E-Ramdani (2003) die eveneens stelt dat Berberse kinderen bij aanvang van het onderwijs sterker zijn in de moedertaal dan in het Nederlands.

Desondanks was de zelfredzaamheid in het Nederlands groot: de communicatie verliep vlot. Het is enkel bij het analyseren van de spontane taal dat de tekortkomingen op vlak van het Nederlands duidelijk naar voor kwamen.

Voor het sporadisch weglaten van de werkwoorden in de Nederlandse taalstalen, vinden we in de literatuur geen verklaring. Verder onderzoek hieromtrent kan duidelijkheid brengen.

Op basis van een spontane taalanalyse verkregen we de mogelijkheid om gericht en concreet de verschillende taaldomeinen te onderzoeken. Door de grootte van het taalsample was een diepgaande analyse mogelijk waarbij we de kans kregen om de frequentie van de fouten en het foutenpatroon in kaart te brengen.

Er zijn tot op heden geen taaltests die deze mogelijkheden bieden. Zoals eerder gezegd, zijn de meeste taaltests onbruikbaar bij tweetalige kinderen doordat enerzijds de beschikbare normen onbruikbaar zijn of doordat ze geen rekening houden met het taalaanbod. Klassieke taaltests zijn ook niet aangepast aan de talige en culturele achtergrond van tweetalige kinderen. Daarnaast kan men aan de hand van de klassieke taaltests enkel een beeld vormen van het taalniveau in het Nederlands, wat onvoldoende is bij tweetalige kinderen. Bij tweetalige kinderen heeft het gebruik spontane taalanalyses in beide talen dus een toegevoegde waarde vanwege de beperkingen die er zijn aan het gebruik van taaltests (Julien, 2007; Schraeyen, 2008a). Bovendien meten genormeerde tests de kennis van het Nederlands die het kind op een bepaald moment heeft opgebouwd. Indien het kind zwak presteert, krijgen we geen informatie over wat de mogelijke oorzaak hiervan is. Om dit te achterhalen, is een taalanalyse in beide talen noodzakelijk.

In dit opzicht vinden we ook argumentatie voor het gebruik van een spontane taalanalyse als alternatief voor klassieke taaltests. Door spontane taalanalyses uit te voeren in de moedertaal en in het Nederlands zijn we in staat om een taalstoornis van een taalverschil te onderscheiden. We kunnen de beheersing van de moedertaal vergelijken met deze van het Nederlands. Als het kind vergelijkbare problemen in beide talen heeft, mits die niet te wijten zijn aan het taalaanbod, is dat waarschijnlijk een teken van een taalstoornis. Als de ontwikkeling van in één van de talen goed is, dan is een taalstoornis uitgesloten (Julien, 2007; Schraeyen, 2008b).

Daarnaast kunnen we het taalniveau van een tweetalig kind vergelijken met dat van andere tweetalige kinderen die in een vergelijkbare situatie opgroeien. Hierbij dient men rekening te houden met de talen die het kind spreekt en het moment van blootstelling aan die talen. Daarnaast is ook het taalaanbod van groot belang (Julien, 2007; Schraeyen, 2008).

Op basis hiervan vergeleken we de kinderen uit de proefgroep met elkaar. De proefpersonen in dit onderzoek kwamen uit een omgeving waarin het Berbers de omgangstaal was. Bovendien waren alle moeders eentalig (Berbers). De eerste blootstelling aan het Nederlands vond plaats tijdens de eerste kleuterklas. De proefpersonen kwamen uit twee verschillende scholen: de eerste, derde en vijfde proefpersoon zaten in dezelfde klas, hetzelfde gold ook voor de tweede en vierde proefpersoon.

We benadrukken hierbij dat de taalontwikkeling van tweetalige kinderen, net zoals die van eentalige kinderen, een individueel proces is. De situatie van elk kind is anders en wordt beïnvloed door verschillende factoren. Het blijft van cruciaal belang om oog te hebben voor deze factoren.

Uit voorgaande blijkt dat we door analyse van de spontane taal de mogelijkheid krijgen om de taalbeheersing kwalitatief en kwantitatief te beoordelen. Daarnaast is de vergelijking tussen beheersing van de verschillende talen en tussen tweetalige kinderen eveneens mogelijk. Hierbij sluiten we aan bij de bevindingen van Gerrits (2005) die het gebruik van een spontane taalanalyse als alternatief beschouwt voor het gebruik van genormeerde tests bij tweetalige kinderen.

Het mag duidelijk zijn dat een spontane taalanalyse vele voordelen biedt maar het enige nadeel blijft de grote tijdsinvestering om het taalstaal te bekomen en te analyseren. Daarnaast is enige kennis van de structuur van andere talen essentieel (Julien, 2007). Aangezien bepaalde talen weinig transparant zijn, is die eveneens een tijdrovende opdracht (Schraeyen, 2008a).

Om op basis van vergelijking een conclusie te kunnen vormen betreffende het taalniveau, is kennis van de "normale" tweetalige ontwikkeling noodzakelijk (Julien, 2007). Zelfs aan de hand van dit kleinschalig onderzoek merken we tendensen in de normale taalontwikkeling die gerelateerd zijn aan de tweetalige context (Berbers-Nederlands).

Daarnaast zou het ook waardvol zijn om een beeld te verkrijgen over de tendensen van een afwijkende tweetalige taalontwikkeling (Berbers-Nederlands). Dit kan het stellen van een differentiaaldiagnose tussen een taalstoornis, een taalverschil en een normale taalontwikkeling vergemakkelijken.

In het kader van verder onderzoek zouden de taalanalyses afgenomen kunnen worden bij successief tweetalige kinderen (Berbers-Nederlands) met een taalstoornis. Op deze manier kan men nagaan hoe groot de kwalitatieve en de kwantitatieve verschillen zijn in vergelijking met de bevindingen uit dit onderzoek bij normaal ontwikkelende successief tweetalige kinderen (Berbers-Nederlands). Daarnaast kan men nagaan of men op basis van spontane taalanalyses bruikbare informatie haalt die gekoppeld kan worden aan het voorkomen van een taalstoornis.

Het lijkt ook interessant om na te gaan hoe de taalontwikkeling bij de proefpersonen uit dit onderzoek evolueert in het Berbers en in het Nederlands. Hierbij kan men ook oog hebben voor de invloed van de tweetaligheid op de leesvoorwaarden.

Tot slot willen we aanhalen dat bij de selectie van de proefpersonen het criterium 'successief' tweetalig voor moeilijkheden zorgde. Veel kinderen vielen af doordat er thuis overwegend Arabisch dan wel Nederlands gesproken werd. Bij deze kinderen was er sprake van simultane

tweetaligheid. Laghzaoui (2006) kwam tot dezelfde conclusie. Het lijkt dan ook zinvol om de meerwaarde van spontane taalanalyses bij simultaan tweetalige (Berbers-Nederlands) kinderen na te gaan.

We hopen dat de bevindingen uit dit onderzoek enige bijdrage kunnen leveren aan het uitwerken van een diagnostische batterij voor tweetalige kinderen met aandacht voor beide talen.

REFERENTIES

- Appel, R., Kuiken, F., & Vermeer, A. (2001). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Amsterdam: Meulenhoff Educatief.
- Appel, R., & Vermeer, A. (2000). Tweede-taalverwerving en simultane taalverwerving. In S. Gillis & A. Schaerlaekens (Red.), *Kindertaalverwerving een handboek voor het Nederlands*. (pp. 347 - 393). Groningen: Martinus Nijhoff Uitgevers.
- Baker, C. (2006). *Foundations of bilingual education and bilingualism (4nd ed.)*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Baker, C., & Hornberger, H. (2001). *An introductory reader to the writings of Jim Cummins*. Clevedon: Multilingual Matters LTD.
- Berk, L. (2006). *Child development (7th ed.)*. Toronto: Pearson Education Canada.
- Blumenthal, M., & Hoogsteder, M. (1999). Preventie en signalering. In M. Hoogsteder, M. Blumenthal, & T. Yumusak (Red.), *Meertaligheid en spraak-/taalmoeilijkheden bij Kinderen* (pp. 19 - 21). Utrecht: Nederlands Centrum Buitenlanders.
- Blumenthal, M., & Julien, M. R. (2002). Anamnese meertaligheid als voorwaarde voor spraak- en taaldiagnostiek van jonge meertalige kinderen. In J. G. Van Hell, A. de Klerk, D. E. M. Strauss, & T. Torremans (Red.). *Taalontwikkeling en taalstoornissen theorie, diagnostiek en behandeling* (pp. 167 - 181). Leuven: Garant.
- Boukous, A. (1982). Le langage enfantin. *Langues et Littérature*, 1, 7-40.
- Bruin, K., & Van der Heijde, H. (2002). *Intercultureel onderwijs in de praktijk (4de dr.)*. Bussum: Coutinho.
- Campbell, G. L. (1995). *Concise compendium of the world's languages*. London: Routledge.
- Cavendish M. (2006). *World and its peoples*. NY: Marshall Cavendish Corporation.
- Chaudron, C. (2003). Data collection in second language acquisition research. In C. Doughty & M. Long (Eds.), *The handbook of second language acquisition* (pp. 763 - 828). Oxford: Blackwell Publishing.
- Coetsier, L. M., & Besien, F. (1987). *TOAST: handleiding en normen bij algemene analyse*. Leuven: Acco.
- Crystel, D. (1991). *A dictionary of linguistics and phonetics (3nd ed.)*. Cornwall: Blackwell.

- Crystel, D. (1997). *The Cambridge encyclopedia of language (2nd ed.)*. NY: Cambridge University Press.
- Cummins, J. (1991). Interdependence of first- and second-language proficiency in bilingual children. In E. Bialystok (ed.), *Language processing in bilingual children* (pp. 70-89). Cambridge: University Press.
- De Jong, J. (1999). *Specific language impairment in Dutch: inflectional morphology and argument structure*. Niet gepubliceerde proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen, o.l.v. P.J. Fletcher.
- De Jong, J., & Orgassa, A. (2007). Specifieke taalstoornissen in tweetalige context. *Logopedie en Foniatrie*, 79, 208-212.
- De Houwer, A. (2006). *The acquisition of two languages from birth: a case study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Pétigny, A. (2004). *Floortje van dag tot dag*. Chevron: Hemma.
- De Meyer, G. (2004). *Cultuur met een kleine c*. Leuven: Acco.
- Dorren, G. (1999). *Nieuwe tongen: de talen van migranten in Nederland en Vlaanderen*. Antwerpen: De Standaard.
- Elen, R. (2007). Fonetiek. Cursus 1ste jaar Bachelor in de Logopedie, Lessius Hogeschool Antwerpen.
- Elen, R. (2008). Taalwetenschappen 2. Cursus 2de jaar Bachelor in de Logopedie, Lessius Hogeschool Antwerpen.
- El Aissati, A. (1994). *Nessawal Tmazight (Tarifiyt)*. Nijmegen: Universiteitsdrukkerij.
- Erickson, J. G. (1981). Communication assessment of the bilingual bicultural child. In J. G. Erickson & D. R. Omark (Eds.), *Communication assessment of the bilingual bicultural child* (pp. 1 - 24). Baltimore: University Park press.
- Erickson, J. G. (1981). Communication assessment of the bilingual bicultural child. In J. G. Erickson & D. R. Omark (Eds.), *Suggestions for interviewing children* (pp. 285 - 289). Baltimore: University Park press.
- E-Rramdani, Y. (2003). *Acquiring Tarifit-Berber by children in the Netherlands and Morocco*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.
- Fase, W. (1997). *Migratie en educatie in Europa*. Leuven: Garant.
- Foster-Cohen, S. H. (1999). *An introduction to child language development*. London: Longman.
- Gass, S. M., & Selinker, L. (2008). *Second language acquisition an introductory Course (3rd ed.)*. London: Routledge Taylor & Francis Group.
- Genesee, F. (2007). Early bilingual language development. In L. Wei (ed.), *The bilingualism reader (2nd ed.)* (pp. 320 - 335). London: Routledge.
- Gerrits, E. (2005). Taaldiagnostiek bij meertalige kinderen: problem en oplossingen. *Toegepaste Taalwetenschappen in Artikelen*, 74, 169-175.

- Gianicio, L. J., & Altarriba, J. (2008). The psycholinguistics of bilingualism. In J. Altarriba, & Heredia, R. R. (Eds.), *An introduction to bilingualism: principles and processes* (pp. 71 - 103). London: Taylor & Francis Group.
- Gillis, S., & De Houwer, A. (2000). Methodologie van de kindertaalstudie. In S. Gillis & A. Schaerlaekens (Red.), *Kindertaalverwerving: Een handboek voor het Nederlands* (pp. 39 - 91). Groningen: Nijhoff.
- Goorhuis, S. M., & Schaerlaekens, A. M. (2000). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Goorhuis-Brouwer, S. M. (1997). *Het wonder van de taalverwerving*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Goorhuis, S. M., & Schaerlaekens, A. M. (2000). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Grech, H., & Dodd, B., (2007). Assessment of speech and language skills in bilingual children: an holistic approach. *Stem-, Spraak-, en Taalpathologie, 15*, 84-91.
- Groenhuis, M., & Sleeswijk, B.W. (1998). Meten en beschrijven van taal: Observaties en spontane taal-analyses. In Peters et al., *Handboek Stem-Spraak-Taalpathologie, Afl. 5*, deel A9.4.2. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Haddadou, M. A. (2000). *Le guide de la culture berbère*. Paris: Paris-Méditerranée.
- Hoffman, K. E. (2006). Berber language ideologies, maintenance, and contraction: gendered variation in the indigenous margins of Morocco. *Language & Communication, 26*, 144-167.
- Hyltenstam, K., & Abrahamsson, N. (2003). Maturational constraints in Second language acquisition. In C. Doughty & M. Long (Eds.), *The handbook of second language acquisition* (pp. 539 - 588). Oxford: Blackwell Publishing.
- John, V. E. (2004). Foundations of bilingualism. In T. K. Bhatia & W. C. Ritchie (Eds.), *The handbook of bilingualism* (pp. 7 - 31). Oxford: Blackwell Publishing.
- Julien, M. (2007). Spontane taalanalyse bij meertalige kinderen; alternatief voor, of aanvullend op genormeerde taaltest?. *Stem-, Spraak- en Taalpathologie, 15*, 104-114.
- Julien, M. (2008). *Taalstoornissen bij meertalige kinderen: diagnose en behandeling*. Amsterdam: Harcourt.
- L-Afano, L. (1998). *Help, mijn bootje zinkt!* Mechelen: Bakermat.
- Laghzaoui, M., & Kurvers, J. (2006). De ontwikkeling van schooltaalvaardigheid in het Tarifit en het Nederlands. Een eerste beschrijving van codering in het Tarifit. In T. Koole & et. al. (Eds), *Bijdrage aan de 5^e Sociolinguïstische Conferentie* (pp. 330 - 341). Belft: Eburon.
- Laghzaoui, M. et al. (2006). Ontluikende schooltaalvaardigheid in interacties tussen moeders en driejarigen. Op zoek naar schooltaalkenmerken in Nederlandse, Berber en Turkse gezinnen. *Toegepaste Taalwetenschap in Artikelen, 76(2)*, 21-38.

- Laghzaoui, M. (2008). Developpement de la langue academique chez des enfants marocains amazighes aux Pays-bas. In J. De Ruiter (Ed.), *Langues et cultures en contact: Le cas des langues et cultures arabes et turques en France et aux Pays-Bas* (pp. 123 - 146). Paris: L'Harmattan.
- Leurs, P. (1984). *Étude sociolinguistique de la communauté marocaine berbérophone d'Anvers (Borgerhout): une introduction*. Niet gepubliceerde proefschrift, Universitaire Instelling Antwerpen, o.l.v. S. P. Verluyten.
- Mennen, I., Levelt, C., & Gerrits, E. (2007). Dutch speech acquisition. In S. McLeod (Ed.), *The international guide to speech acquisition* (pp. 327 - 339). NY: Thomson Delmar Learning.
- Narain, G., & Verhoeven (1994). *Ontwikkeling van tweetaligheid bij allochtone kleuters*. Tilburg: University Press.
- Odlin, T. (2003). Cross-linguistic influence. In C. Doughty & M. Long (Eds.), *The handbook of second language acquisition* (pp. 436 - 486). Oxford: Blackwell Publishing.
- Postel, R. (2002). Taalstimulering bij meertaligen. In E. Manders & I. Zink. *Taaltherapie bij kinderen* (pp. 91 - 106). Antwerpen: Garant.
- Schaerlaekens, A. M., (2008). *De taalontwikkeling van het kind*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Schaerlaekens, A. M., & Gillis, S. (1987). *De taalverwerving van het kind (5de dr.)*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Schaerlaekens, A. M., Zink, I., & Ommeslaeghe, K. (1993). *Reynell taalontwikkelingsschalen, handleiding*. Nijmegen: Berkhout.
- Schiff-Myers, N. B. (1992). Considering arrested language development and language loss in the assessment of second language learners. *Language, Speech, and Hearing services in Schools, 23*, 28-33.
- Schlichting, L. (2002). *TARSP taalontwikkelingsschaal van Nederlandse kinderen van 1- 4 jaar*. Almere: Swets & Zeitlinger Publishers.
- Schraeyen, K. (2008a). *Meertalige kinderen met communicatiestoornissen*. Cursus 3^e jaar Bachelor in de Logopedie, Lessius Hogeschool Antwerpen.
- Schraeyen, K. (2008b). Tweetalige kinderen binnen de logopedische praktijk: Nood aan een goed diagnostisch kader. *Logopedie, 21 (5)*, 32-39.
- Singleton, D., & Ryan, L. (2004). *Language acquisition: The age factor (2nd ed.)*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Slofstra-Bremer, C. (2000). Als meer dan één taal teveel is. In M. W. Donker-Gimbrère, C. Slofstra-Bermer, S. Van Der Meulen, M. Van Denderen-Lubbers, B. Van Beek & A. Verschoor (Red.), *Spraak- en taalproblemen bij kinderen* (pp. 97 - 105). Assen: Van Gorcum.
- Slofstra-Bremer, C.F. (2006). Diagnostiek bij specifieke taalontwikkelingsstoornissen. In Peters et al., *Handboek Stem-Spraak-Taalpathologie*, Afl. 32, deel B8.2. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

- Sluimers, J. (2007). Specifieke taalstoornissen in tweetalige context. *Logopedie en Foniatrie*, 79, 208-212.
- Smith, N. V., & Tsimpli, L. (1995). *The mind of a savant: language learning and modularity*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Van Besien, F. (1985). *Kindertaal: de verwerving van het Nederlands als moedertaal (2de dr.)*. Leuven: Acco.
- Van den Dungen, L., & Verbeek, J. (1994). *STAP-handleiding*. Universiteit van Amsterdam: Publicaties van het Instituut voor Algemene Taalwetenschap.
- Verhoeven, L., & Vermeer, A. (2001). *Taaltoets Alle Kinderen (TAK)*. Arnhem: Citogroep.
- Wei, L. (2007). Dimensions of bilingualism. In L. Wei (ed.), *The bilingualism reader (2nd ed.)* (pp. 3 - 24). London: Routledge.
- Wong-Fillmore, L. (1979). Individual differences in second language acquisition. In C. Fillmore, D. Kepler, & W. S. Y. Wang (Eds.), *Individual differences in language ability and language behaviour* (pp. 203 - 227). San Diego: Academic Press.

DANKWOORD

Mijn oprechte dank zou ik willen richten aan alle mensen die enige bijdrage hebben geleverd aan de realisatie van deze scriptie.

In eerste instantie gaat veel dank uit naar Mevrouw Schraeyen, promotor, voor het begeleiden van deze scriptie.

Veel dank gaat ook uit naar alle scholen in Borgerhout die bereid waren om deel te nemen aan het onderzoek met name: De Flora school en De Esdoorn.

Verder wil ik dr. El Aissati, dr. E-Rramdani en dr. Laghzaoui bedanken voor de deskundige aanwijzingen bij de literatuurstudie aangaande het Berbers.

Tot slot wil ik alle kleuters en ouders bedanken voor hun vrijwillige deelname aan het onderzoek.

APPENDIX

Appendix 1: Informatiebrief voor de ouders en invulstrook

Beste ouder,

Wij zijn twee studenten van het derde jaar logopedie van Lessius, departement Logopedie en Audiologie. In het kader van onze scriptie doen we een tweejarige studie naar de taalontwikkeling bij tweetalige kleuters (2^e kleuterklas). Hiervoor zijn we op zoek naar kinderen die hieraan willen meewerken. De kinderen worden nu getest en ook nog een keer volgend jaar in dezelfde periode.

Vooreerst zouden we met u een korte vragenlijst willen overlopen over het verloop van de taalontwikkeling van uw kind.

Daarnaast zouden er voor dit jaar twee testmomenten gepland worden. Tijdens een eerste testmoment (tijdens de week van 03/11, op school) wordt er een spelactiviteit in het Nederlands gedaan. Tijdens het tweede testmoment (vanaf 24/11/08, dit vindt ook op school plaats) een spelactiviteit in de moedertaal. Zo kunnen we een vergelijking maken tussen de uitingen in de moedertaal en deze in het Nederlands.

U als ouder krijgt na de verwerking van alle resultaten ook een overzicht van de taalontwikkeling van uw kind.

Indien u wenst mee te werken aan het onderzoek, gelieve dan het onderstaande strookje in te vullen en terug te bezorgen aan de leerkracht.

Alvast bedankt voor uw medewerking.

Met vriendelijke groeten,

Katiba Tabaouni
Hilde Vlyminckx

---

1) Naam van het kind: .....
Geboortedatum: .....
Leeftijd: .....jaar.
Geslacht: jongen / meisje

Klas: .....
Telefoonnummer: .....

2) Welke taal spreekt u tegen uw kind?

- Berbers
- Turks
- Nederlands
- Andere: .....

3) Waar heeft uw kind Nederlands geleerd?

- Thuis
- Op school
- Andere: .....

Op welke leeftijd? ..... jaar.

4) Geeft u toestemming voor een video-opname, welke we enkel gebruiken voor de analyse van gegevens?

- Ja
- Neen

Handtekening:

Datum: /   /2008

نحن تلميذتان في السنة الثالثة من دراسة تقويم النطق في كلية ليسيوس، فرع تقويم النطق وعلم السمع. وضمن إطار أطروحتنا فنحن نقوم بإجراء دراسة تستغرق مدتها سنتين حول تطوّر اللغة لدى الأطفال في صفوف الحضانة المتعددي اللغات (صف الحضانة 2). ولذلك فنحن نبحث عن أولاد يودون أن يتعاونون معنا. سيتم إجراء اختبار على الأولاد الآن ومرة أخرى في السنة القادمة ضمن المدة نفسها. نود في بادئ الأمر أن نتطّلع سوية إلى لائحة قصيرة من الأسئلة موجهة إليكم فيما يتعلق بتطوّر اللغة لدى أولادكم.

ونود إلى جانب ذلك أن نعلمكم عن عزمنا بتحديد اختبارين يتعلقان بذلك خلال هذه السنة. خلال الإختبار الأول (وذلك ضمن الأسبوع 11/03، في المدرسة) سنقوم بإجراء نشاط من أجل اللعب في اللغة الأم. وخلال الإختبار الثاني (منذ 08/11/24، وهذا سيكون في المدرسة) سنقوم بإجراء نشاط من أجل اللعب في اللغة الهولندية. وبهذا يمكننا أن نقارن بين التعبير باللغة الأم والتعبير باللغة الهولندية. وأنتم كأهالي ستحصلون على تقرير حول سير الأمور لجميع النتائج وستحصلون أيضا على لمحة عامة حول تطوّر اللغة عند أطفالكم.

إذا كنتم تودون المشاركة معنا في هذا البحث، نرجو منكم إملاء القسيمة المرفقة في الاسفل وتسليمها إلى المعلمة. نشكركم على حسن تعاونكم.

كثيراً
هيليدي فلايمينكس

1) اسم الطفل :
تاريخ الولادة:
العمر :
الجنس: ولد / بنت
الصف:
رقم الهاتف :

2) ما هي اللغة التي يتكلمها ولدكم؟
○ البربرية
○ التركية
○ الهولندية
○ غيرها :

3) أين تعلم ولدكم اللغة الهولندية؟
○ في البيت
○ في المدرسة
○ غير ذلك :
في أي سن؟
سنة

4) هل تعطون الإذن بتسجيل الإختبار على شريط الفيديو والذي سيستخدم لتحليل البيانات؟
○ نعم
○ لا

التاريخ: ...../...../2008

الإمضاء:

Appendix 2: Voorbeeldanalyses per proefpersoon

Proefpersoon 1

Nederlandse uiting van het kind	Die doen met zand spelen
Bedoelde uiting	Ze spelen met zand
Fonologie	Correct
Morfologie	Correct gebruik van het voorzetsel <i>met</i> Gebruik van werkwoord <i>doen</i> om handeling weer te geven -> toevoeging Aanwijzend voornaamwoord i.p.v. persoonlijk voornaamwoord
Semantiek	Inhoudelijke correct
Syntaxis	
zinslengte	5w-uiting
woordvolgorde	Correct
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerkingen	/

Berberse uiting van het kind	ufa aθujən
Letterlijke vertaling	Dan gaan weg ze
Bedoelde uiting	Dan gaan ze weg
Fonologie	Correct
Morfologie	Foutief ww.vervoeging: mannelijk meervoud i.p.v. vrouwelijk
Semantiek	Inhoudelijk correct
Syntaxis	
zinslengte	2w-uiting
woordvolgorde	Correct
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerkingen	/

Proefpersoon 2

Nederlandse uiting van het kind	Die doet pakt dit
Bedoelde uiting	Hij pakt dit
Fonologie	Correct
Morfologie	Onnodig gebruik van <i>doet</i> Aanwijzend voornaamwoord i.p.v. persoonlijk voornaamwoord
Semantiek	Inhoudelijk correct
Syntaxis	
zinslengte	5w-uiting
woordvolgorde	Foutief
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerking	Wijst de kleine taart aan

Berberse uiting van het kind	tətən aardbei
Letterlijke vertaling	Zij eten aardbei
Bedoelde uiting	Zij eten de aardbei
Fonologie	Correct
Morfologie	CW: aardbei Foutief ww.vervoeging: mannelijk meervoud ipv vrouwelijk meervoud
Semantiek	Inhoudelijk correct
Syntaxis	
zinslengte	2w-uiting
woordvolgorde	Correct
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerking	/

Proefpersoon 3

Nederlandse uiting van het kind	Gaan naar zee
Bedoelde uiting	Ze gaan naar de zee
Fonologie	Correct
Morfologie	Weglating onderwerp (persoonlijk voornaamwoord) Weglating lidwoord
Semantiek	Inhoudelijk correct
Syntaxis	
zinslengte	3w -uiting
woordvolgorde	Correct
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerking	/

Berberse uiting van het kind	afunasa jazu Ɔirah ga ƆadaƆ
Letterlijke vertaling	Koe deze hij willen zij gaan naar huis
Bedoelde uiting	Deze koe wilt naar huis gaan
Fonologie	Correct
Morfologie	Correct
Semantiek	Inhoudelijk correct
Syntaxis	
zinslengte	5w-uiting
woordvolgorde	Correct
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerking	/

Proefpersoon 4

Nederlandse uiting van het kind	Hij gaat die schoentje aandoen
Bedoelde uiting	Hij gaat dat schoentje aandoen
Fonologie	Correct
Morfologie	Correct
Semantiek	Foutief aanwijzend voornaamwoord
Syntaxis	
zinslengte	5w-uiting
woordvolgorde	Correct
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerking	/

Berberse uiting van het kind	azun aθəswən
Letterlijke vertaling	Zij willen zij drinken
Bedoelde uiting	Zij willen drinken
Fonologie	Correct
Morfologie	Foutief ww.vervoeging: mannelijk meervoud i.p.v. vrouwelijk
Semantiek	Correct
Syntaxis	
zinslengte	2w-uiting
woordvolgorde	Correct
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerking	/

Proefpersoon 5

Nederlandse uiting van het kind	Zij wil aardbei eten
Bedoelde uiting	Zij wilt de aardbei eten
Fonologie	Correct
Morfologie	Congruentiefout: 3 ^{de} persoon enk. -> stam
Semantiek	Weglating lidwoord
Syntaxis	
zinslengte	4w-uiting
woordvolgorde	Correct
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerking	/

Berbers uiting van het kind	təkimən gas
Letterlijke vertaling	Zij zitten erop
Bedoelde uiting	Zij zitten erop
Fonologie	Correct
Morfologie	Foutief werkwoordvervoeging: mannelijk meervoud i.p.v. vrouwelijk
Semantiek	Correct
Syntaxis	
zinslengte	2w-uiting
woordvolgorde	Correct
Pragmatiek	Mededelende zin
Opmerking	/